

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Bezdomovectví jako životní styl
Bakalářská práce

Autor: Adam Lebeda
Studijní program: B 6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce a charitativní práce
Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Zadání bakalářské práce

Autor: Adam Lebeda

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Název závěrečné práce: Bezdomovectví jako životní styl

Název závěrečné práce AJ: Homelessness as a Life Style

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zabývat problematikou bezdomovectví jako životního stylu. V teoretické části práce budou definována základní východiska dané problematiky s aspektem na situaci lidí bez domova v Hradci Králové. Cílem empirické práce bude identifikovat rizikové faktory, které vedou lidi k volbě bezdomovectví jako životního stylu. Bude využita kvalitativní výzkumná strategie, metody: dotazování, analýzy, syntézy, techniky: polostrukturovaný rozhovor.

Garantující
pracoviště: Oddělení sociální práce a sociální politiky, Ústav
sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Mgr. Karel Bauer

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 11. prosince 2014

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval Mgr. Zuzaně Truhlářové, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

LEBEDA, Adam. *Bezdomovectví jako životní styl*. Hradec Králové, 2014. 48 s. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Bakalářská práce se věnuje problematice bezdomovectví jako životního stylu. Teoretická část je zaměřena na objasnění stěžejních pojmů, kterými se bezdomovectví zabývá a jsou zde popsána teoretická východiska, dostupná v odborné literatuře. V empirické části práce bude využita kvalitativní strategie a jako výzkumná technika budou zvoleny polostrukturované rozhovory. Dále je provedena analýza, syntéza a interpretace výsledků výzkumného šetření. Závěr shrnuje kompletní poznatky vyplývající z teoretické i empirické části práce.

Klíčová slova: bezdomovectví, bezdomovec, osoba bez přístřeší, reintegrace.

Abstract

LEBEDA, Adam. *Homelessness as a lifestyle*. Hradec Králové, 2014. 48 p. Bachelor Thesis. University of Hradec Králové, Institute of Social Work. Supervisor: Mgr. Zuzana Truhlářová, Ph.D.

Bachelor thesis deals with the issue of homelessness as a lifestyle. The theoretical part is focused on clarifying key concepts, which deals with homelessness and are described theoretical, available in the literature. In the empirical part of the work will be used as a qualitative research strategy and technique will be selected semi-structured interviews. Furthermore is performed the analysis, synthesis and interpretation of research results. The conclusion summarizes the complete knowledge stemming from theoretical and empirical part.

Keywords: homelessness, homeless, homeless persons, reintegration

Obsah

ÚVOD	8
1 BEZDOMOVECTVÍ A JEHO SPECIFIKA	10
1.1 ZÁKLADNÍ DEFINIČNÍ VYMEZENÍ BEZDOMOVECTVÍ	10
1.1.1 <i>Typologie bezdomovectví</i>	11
1.1.2 <i>Příčiny bezdomovectví</i>	12
1.1.3 <i>Důsledky bezdomovectví</i>	14
1.1.4 <i>Genderové aspekty</i>	15
1.1.5 <i>Životní styl osob bez přístřeší</i>	17
1.2 MOŽNOSTI REINTEGRACE OSOB BEZ PŘÍSTŘEŠÍ	17
1.2.1 <i>Sociální služby určené pro osoby bez přístřeší</i>	18
1.2.2 <i>Terénní sociální práce</i>	18
1.2.3 <i>Nízkoprahové služby</i>	18
1.2.4 <i>Pobytové služby</i>	19
2 ZHODNOCENÍ MOŽNÝCH DŮVODŮ VEDOUCÍCH K BEZDOMOVECTVÍ JAKO ŽIVOTNÍMU STYLU U OSLOVENÝCH OSOB BEZ PŘÍSTŘEŠÍ V HRADCI KRÁLOVÉ	21
2.1 CÍLE VÝZKUMU	21
2.2 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	22
2.2.1 <i>Výzkumné metody</i>	23
2.2.2 <i>Zvolené výzkumné techniky</i>	23
2.2.3 <i>Transformace výzkumných dílčích cílů a tazatelských otázek</i>	23
2.2.4 <i>Výzkumný vzorek a lokalita</i>	28
2.2.5 <i>Popis výzkumného šetření</i>	30
2.3 INTERPRETACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	31
2.4 ZÁVĚR VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	38
ZÁVĚR	41
SEZNAM LITERATURY	44
SEZNAM TABULEK	47
PŘÍLOHY	48

Úvod

Téma pro svou bakalářskou práci jsem zvolil s ohledem ke svému dlouhodobému zájmu, kterým je dobrovolnictví v zařízení poskytujícím služby lidem bez domova. Problematika lidí bez domova je mi tedy blízká, zažívám jí v roli laického pomáhajícího a nyní také zároveň již studenta sociálního oboru, kdy se obohacuje můj pohled na tento fenomén. Touto prací se chci na ní zaměřit z dalšího úhlu pohledu. Ve své práci poukážu na problém lidí, kteří se ocitnou z různých důvodů na ulici, ale nehledají pomoc u institucí k tomu určených. Mou snahou je přiblížit tyto důvody z pohledu samotných osob bez přístřeší a zároveň porovnat názor na tyto příčiny z pohledu terénního pracovníka, který se této problematice věnuje. Já sám si stále častěji kladu otázku, proč někteří lidé na okraji společnosti volí variantu bezdomovectví bez pomoci zařízení a služeb, které jsou specificky zaměřeny pro tuto cílovou skupinu, protože naopak někteří jich dovedou plně využít jako záchytných bodů pro svoji zpětnou reintegraci. Vystala tedy u mě potřeba se této skutečnosti věnovat více. Odborný diskurz se shoduje, že alternativním stylem života se většinou rozhodnou žít lidé, kteří nesouhlasí s tradičním způsobem života. Nevyznávají tradiční hodnoty, normy a tímto postojem vyjadřují nesouhlas s obecně uznávaným hodnotovým systémem či konzumním způsobem života. Tento druh alternativních životních cest se projevuje u každé věkové kategorie podle toho, v jaké životní fázi se konkrétní jedinec právě vyskytuje. Jednotlivců, kteří si bezdomovectví a tento životní styl zvolili dobrovolně a kterým tato situace vyhovuje, je jen mizivé procento. Velkou část poté představují ti, kteří neměli příliš šancí se propadu záchranným sociálním sítím ubránit a nyní nevědí, jak se dostat zpět a naopak ti, kteří se do této nepříjemné situace dostali vlastním přičiněním. Odborná literatura zaměřená na bezdomovectví většinou popisuje všeobecná specifika bezdomovectví, ale nevěnuje se podrobně a do hloubky rozboru fenoménu, který některé skupiny osob bez přístřeší vede k tomu, že se rozhodnou pro volbu absolutní izolace od společnosti bez využití podpor.

Hlavním cílem bakalářské práce je popsat vybrané aspekty z problematiky bezdomovectví jako životního stylu a zjistit důvody, které oslovené osoby z cílové skupiny osob bez přístřeší vedou k tomuto dobrovolně zvolenému životnímu stylu. Zjistit, zda z jejich pohledu je možné zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich iniciovaly. Na základě zjištěných údajů popsat možné klíčové momenty, vedoucí k opuštění zvoleného životního stylu. Vzhledem k náročnosti získat informanty z této

cílové skupiny jsem se v rámci výzkumu zaměřím na konkrétní lokalitu, kde se pomáhám těmto lidem jako dobrovolník a má zde navázané kontakty.

Domnívám se, že výsledky průzkumu mohou být využity v rámci terénní práce sociálních pracovníků azylového Domu Matky Terezy, kteří v Hradci Králové pracují s vybranou cílovou skupinou.

V teoretické části bakalářské práce budou popsána specifika, která mohou nejčastěji způsobit bezdomovectví a sociální vyloučení u sledované klientské skupiny sociální práce. Hlavní teoretická část je rozdělena do dvou kapitol, z nichž první se zaměřuje na základní definiční vymezení bezdomovectví, popisuje rozdělení typologií bezdomovectví, příčiny a důsledky tohoto fenoménu, také bude prostor pro genderové aspekty a životní styl osob bez přístřeší. Druhá kapitola je zaměřena na možnosti reintegrace osob bez přístřeší a blíže popisuje sociální služby určené pro osoby bez přístřeší, terénní sociální práci, nízkoprahové služby, pobytové služby. Ta bude sloužit jako podklad pro praktickou část bakalářské práce.

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit u vybraných osob bez přístřeší v Hradci Králové důvody, které je vedou k tomuto dobrovolně zvolenému životnímu stylu. Zjistit, zda z jejich pohledu je možné zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich iniciovaly. Na základě zjištěných údajů popsat možné klíčové momenty vedoucí k opuštění zvoleného životního stylu. V rámci výzkumného úkolu byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda analýzy a syntézy, výzkumná technika polostrukturovaného rozhovoru.

Výsledky bakalářské práce mohou být využity jako zdroj podnětů a informací pro terénního pracovníka Domu Matky Terezy v Hradci Králové.

1 Bezdomovectví a jeho specifika

První kapitola je zaměřena na vymezení pojmosloví a dále přibližuje možnosti reintegrace osob bez přístřeší. Budou popsány základní definice bezdomovectví a každý z autorů: Giddens, Vágnerová, Marek, Matoušek a Varga uvede vysvětlení, proč tuto definici užívají. Dále budou jednotlivě uvedeny tři typologie bezdomovectví. Kapitola věnovaná příčinám bezdomovectví vysvětlí jejich rozdělení objektivní příčiny bezdomovectví a subjektivní příčiny bezdomovectví. Dále bude věnován prostor důsledkům bezdomovectví, a to zejm. kriminalitě a zdravotnímu stavu osob bez přístřeší. Další kapitola popíše genderové aspekty v problematice bezdomovectví a přiblíží životní styl osob bez přístřeší. Hlavní kapitola uzavírající teoretickou část vysvětlí možnosti reintegrace pro osoby bez přístřeší. Dále popíše sociální služby určené pro osoby bez přístřeší, terénní sociální práci nízkoprahové služby a pobytové služby.

1.1 Základní definiční vymezení bezdomovectví

Bezdomovectví nemá přesnou definici, která by jasně specifikovala tuto cílovou skupinu. Odborná literatura se však shoduje na několika faktorech, které ho určují. Obecně lze říci, že se jedná o projev celkového selhání v oblasti socializace, které může jedince, nebo skupinu vytlačit na okraj společnosti. Matoušek (2005) uvádí, že se častěji než termín bezdomovec, užívá sousloví „osoba bez přístřeší“. Pojem bezdomovec je podle odborníků zatížen hluboce zakořeněnými stereotypy, a proto má pejorativní význam. Dále uvádí, že bezdomovec je osoba, jejíž situace je vnímána jako důsledek komplexního sociálního selhání jednotlivce. V odborné literatuře se píše o bezdomovcích jako o osobách bez přístřeší, sociálně slabých, nebo nepřizpůsobivých občanech. U těchto lidí dochází k vyloučení nejen ze sociální, ale také z fyzické a právní domény. Ztráta přístřeší je ztrátou fyzického zázemí (neboť osoba spí na ulici). Bezdomovec se těžko domáhá svých práv (doména právní) a jeho sociální nepřizpůsobivost jej vylučuje z domény sociální. Slovo bezdomovec v našem právním řádu představuje osobu bez státní příslušnosti. Vágnerová (1999) uvádí, že jedinci u nichž je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně, somaticky, psychicky i sociálně handicapováni. Kombinace různých zátěží nakonec vede ke generalizovanému selhání. Schopnosti bezdomovců bývají obvykle sníženy. Chybí jim základní kompetence, které jsou nezbytným předpokladem k přijatelné sociální adaptaci. Příčinou snížení jejich schopností mohou být nedostatky vrozených

dispozic i získaná postižení. Může jít například o mentální retardaci, změny osobnosti nebo o demenci v důsledku dlouhodobého užívání alkoholu a drog. Dispozičním faktorem jsou i odlišné sociální zkušenosti jako např.: dlouholeté vězení, ústavní výchova nebo léčba. Pobyť v institucích eliminuje běžné strategie chování a podporuje rozvoj nových, které jsou v běžném prostředí nefunkční. Častá je kombinace uvedených vlivů. Dle Marka, Strnada, Hotovcové (2012) mají osoby bez přístřeší mnohdy odlišné a většinou neuspokojené potřeby. Častým jevem je rezignace pod vlivem nepříznivých zkušeností. Osoba bez přístřeší často nic nechce, nic nečeká a domnívá se, že ani nemá cenu se o něco pokoušet. U mnoha z nich dominuje postoj rezignace, apatie a fatalismu. Z psychologického hlediska jde o syndrom naučené bezmocnosti. Obvykle chybí stabilní a spolehlivé citové vazby. Výsledkem jejich strádání je otupělost, v lepším případě sentimentalita, která je jen povrchním emočním projevem. Dlouhodobé strádání vede až k vyhasnutí potřeb po soukromí, domově a citových vazbách. V některých případech uspokojuje potřebu citové vazby zvíře, nejčastěji pes. Varga (2005) definuje bezdomovectví jako „stav extrémní sociální izolace bez možnosti nebo dovednosti či ochoty jednotlivce tento stav změnit“. Definice umožňuje roztřídění klientů dle jejich skutečné situace s možností tuto situaci pojmenovat. Nabízí také možnost kombinací: osoby bez přístřeší je možno rozčlenit do devíti kategorií, podle toho, do jaké míry splňují podmínky vhodné k reintegraci do společnosti. Jako možnosti autor uvádí odpovídající bydlení (přístřeší) a pravidelný finanční příjem, k dovednostem řadí zvýšení či prohloubení vzdělání a rozvinutí či zvýšení funkční gramotnosti. Dle autora platí, že čím více výše zmíněných podmínek chybí, tím je komplikovanější práce s osobou bez přístřeší a klesá pravděpodobnost jeho reintegrace. V rámci své bakalářské práce budu užívat pojmu osoba bez přístřeší.

1.1.1 Typologie bezdomovectví

Následující text popíše tři typologie bezdomovectví, které specifikují varianty vyloučení, v nichž se mohou osoby bez přístřeší ocitnout. Jedná se o zjevné bezdomovectví, které souvisí se vzhledem a viditelnými znaky bezdomovectví, skryté bezdomovectví, jež je složité na první pohled rozlišit a potencionální bezdomovectví, kterému v literatuře není věnována taková pozornost jako dvěma předchozím.

Zjevné bezdomovectví

Tento druh osob bez přístřeší lze identifikovat dle zjevných indicií. Tito lidé jsou velice nápadní a často mají velmi zanedbaný zevnějšek, zapáchají, nosí špinavé oblečení,

přehrabují se v kontejnerech, sbírají nedopalky, žebrají. Většinou s sebou nosí zavazadla, ve kterých mívají veškerý svůj majetek. Zdržují se převážně na veřejných prostranstvích. Sociální normy a návyky nedodržují. Tato skupina nejvíce využívá sociálních služeb určeným lidem bez domova. Dle Matouška (2005) jsou zjevnými bezdomovci ti, u nichž je evidentní, že jsou to osoby bez domova, veřejností jsou takto vnímáni a oni sami nechtějí nebo nejsou schopni zastírat své bezdomovectví.

Skryté bezdomovectví

Tito lidé žijí jako bezdomovci, ale na první pohled je nelze rozeznat od běžných občanů. Snaží se své problémy a styl života skrývat. Čistě se oblékají a dbají na svůj vzhled. Od zjevných bezdomovců se většinou distancují. Sociálních služeb využívají převážně v zimě, kvůli přespání, ale brzy zase odcházejí a sociální pomoc nevyhledávají. Místo svého pobytu často mění. Jejich počty nejsou známy, proto se můžeme domnívat, že tvoří početnou skupinu. Marek, Strnad, Hotovcová (2012) chápou lidi ohrožené bezdomovectvím jako ty osoby, kteří nemají žádnou možnost stálého bydlení, ale možnost života na ulici nevolí. Mají sice kde přespávat, ale dle právního řádu naplňují status bezdomovce, protože nepřespávají v oficiálních bydlištích, ale v ubytovnách, noclehárnách nebo u známých. Jejich způsob života je bezdomovectví podobný, ale klienty sociálních služeb nejsou.

Potencionální bezdomovectví

Dle Matouška (2005) jsou potencionálními bezdomovci osoby, které jsou akutně ohroženy ztrátou domova. Mohou jimi být obyvatelé domů určených k demolici, squatteři nebo nájemníci bez nájemních smluv. Podle Marka, Strnada, Hotovcové (2012) tito jedinci nepřejímají znaky bezdomovectví a nejsou součástí veřejného prostoru. Nevyužívají sociální služby a pomoc je jim nabídnuta až tehdy, když se ocitnou ve zjevné fázi bezdomovectví. Většina služeb v ČR se zabývá pouze fenomény zjevného a skrytého bezdomovectví, ale služby pro potencionální bezdomovce v Česku chybí. Domnívám se, že část lidí z této skupiny mohou podchytit sociální pracovníci různých občanských poraden, pokud tuto pomoc vyhledají.

1.1.2 Příčiny bezdomovectví

Vágnerová (1999) za příčinu bezdomovectví považuje za generalizované psychosociální selhání a poukazuje na člověka, který má zpřetrhané sociální vazby a zůstal na okraji

společnosti. Marek, Strnad, Hotovcová (2012) poukazují na to, že většinu lidí, kteří projdou kolem bezdomovce, napadá myšlenka, co tohoto člověka dovedlo až na ulici? Ptají se, zda je jen obětí systému, nebo si za svůj současný stav může sám? Spouštěcí mechanismy, které člověka dovedou na okraj společnosti, se v praxi projevují v několika určujících faktorech a jejich kombinacích „...*Škála specifických událostí, nebo krizových bodů, může odstartovat bezdomovství a konkrétně i ztrátu přístřeší...*“ Fitzpatrick, Kemp, Klinker (2004, s. 47) Jsou jimi převážně partnerské a vztahové problémy v rodině, odchod z ústavního zařízení, ztráta zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce, různé druhy závislostí, zdravotní postižení, neschopnost plnit podmínky spojené s užíváním bytu, nekonvenční způsob života a další. Příčiny bezdomovectví se mohou také lišit vlivem pohlaví. (Janebová in Marek, Strnad, Hotovcová 2012) předkládá velice jednoduchý, ale čítankový příklad propadu sociálním sítím. Upozorňuje, že ztrátě domova může předcházet běžná krize, spojená často se zanedbáním ekonomických záležitostí (splátky půjček, hypotéky). Záchranná síť každého z nás pro případ nouze či krize, je tvořena zaprvé našimi nejbližšími, rodinou, přáteli, známými. Pokud se stane, že tato síť selže, nebo není dostatečně silná, existuje ještě druhá záchranná síť -síť sociálních služeb. Pokud však jedinec nesplní podmínky pro získání státní pomoci, skončí jako osoba bez přístřeší. Častými materiálními faktory převládajícími u mužů jsou ztráta bydlení nebo zaměstnání v kombinaci s osobními faktory jako jsou nemoc, osamělost, návrat z výkonu trestu a závislosti. Podle Matouška (2005) u žen převážně převládají problémy v partnerství spojené se subjektivními faktory. Subjektivní faktory spoluutvářejí celkovou sociální situaci jedince, která závisí zejména na jeho schopnostech a sociální adaptaci. Objektívni faktory zahrnují společenské prostředí, např. politiku zaměstnanosti, bytovou politiku nebo postavení etnických menšin. (Zastow in Matoušek 2007) potvrzuje, že se nepříznivá situace může stát problémem, pokud se pojí s dalšími rizikovými faktory, které vidí v rodinách s jedním rodičem (převážně matkou), nedospělost, stáří, nedokončené nebo minimální vzdělání, nezaměstnanost, bydliště v městské části označované jako slum, zdravotní postižení, chronická nemoc, závislost na návykových látkách, psychiatrické poruchy, snížené rozumové schopnosti. Definitivní odchod na ulici má různý spouštěcí mechanismus. Může jít o sled událostí, které nemusely mít zásadní dopady, ale spustily vlivem různých okolností řetězec sociálního dopadu. Jednou může jít o impulsivní reakci, jindy o dlouhodobý proces hromadění problémů, které si jedinec nechtěl připustit. Vágnerová, Czémy, Marek (2013)

1.1.3 Důsledky bezdomovectví

Peiger (2006) vidí sociální exkluzi lidí bez domova jako nemoc, která je zároveň chronická a progresivní, přičemž se tato nemoc projevuje postupnou ztrátou kontaktu se společností jak v mikrosociálním (rodina, příbuzní, přátelé a známí), tak v makrosociálních (zaměstnání, veřejné instituce, státní správa, ostatní spoluobčané) vztazích. Podle něj má tato chronická progresivní sociální exkluze mnohočetné příčiny a také širokou škálu spouštěcích mechanismů jako je třeba kriminalita nebo špatný zdravotní stav, vlivem dlouhodobého bezdomovectví. Nutno říci, že většina osob bez přístřeší má ve svém životě kriminální zkušenost. Mnozí se dopouštějí převážně příležitostných drobných krádeží. Z výzkumů a statistických výsledků vyplývá, že bezdomovecká populace je zastoupena vysokým procentem chronicky nemocných, zdravotně, ale i psychiatricky postižených.

Kriminalita

Trestná činnost, ať již majetková, násilná nebo mravnostní, je jednou z největších obav a stereotypů společnosti vůči bezdomovcům. Štěchová, Lubtáková (2008) upozorňují na empirické poznatky, které ukazují, že problémy spojené s trestnou činností bezdomovců v průběhu let v České republice, jsou stále naléhavější a že vyhlídky na snížení kriminality v budoucnu u této cílové skupiny nejsou příliš optimistické. Chadima (2007) upozorňuje na kriminalitu u osob bez přístřeší zaměřenou na své okolí. Jedná se o okrádání, ponižování a násilí páchané na svých blízkých. Toto jednání často vychází z citové oploštělosti dané složitou životní situací. Vágnerová, Czémy, Marek (2013) upozorňují, že adaptace na bezdomovecký život je velice náročná a vyžaduje určitou odolnost jedince. Nejhorší bývá zpravidla první noc. Chybí informace o zařízeních, kde by člověk mohl získat pomoc. Cítí se osamělý, bezmocný a dezorientovaný. Častou reakcí na tuto situaci, bývá obvykle vysoká dávka alkoholu nebo drog. Zkušenější osoby bez přístřeší mohou využít nejistoty a nezkušenosti nově příchozího a zneužít ho ke kriminálním praktikám, např. k prodeji drog, krádeži nebo prostituci. Ve snaze přežít na ulici a obstát, se jedinec rychle přizpůsobí a může tak velice snadno začít začarovaný kruh, z kterého není úniku.

Zdravotní stav osob bez přístřeší

Průdková, Novotný (2008) popisují, že zdravotní potíže bezdomovců nejčastěji způsobují tyto faktory: špatná strava, nevyhovující nebo žádné bydlení, a s tím spojené nedodržování hygieny a rytmu aktivity a odpočinku, nedostatečné oblečení. Ztráta sociálních vazeb může

posílit stresové zatížení a psychické strádání. Osoby bez přístřeší vyhledávají lékařskou péči jen sporadicky. Trpí běžnými nemocemi, ale i často chronickými chorobami charakteristickými pro tuto sociální skupinu. U celkově oslabeného a chronicky stresovaného organismu je vyvolání nemoci mnohem snadnější než u zdravého organismu. Každodenní hygiena není pro všechny bezdomovce pravidlem. Celé dny tráví na lavičkách nebo v parcích, nosí stejné oblečení klidně i několik týdnů, sprcha je pro ně nepravidelnou událostí. Z těchto důvodů mohou často trpět různým onemocněním kůže. Nejčastější a nejnápadnější choroby u bezdomovců jsou kožní, bakteriální, streptokokové a stafylokokové infekce, plísně, bérkové vředy, zavšivení a svrab. Často se také objevují vši, blechy, štěnice apod. Špinavé oblečení a nemytá, špinavá pokožka jsou rodnou půdou pro tyto parazity. Infekce, které vznikají u obyčejných lehkých poranění, mohou být kvůli nedostatečné hygieně velmi rozsáhlé a nesnadno léčitelné.

1.1.4 Genderové aspekty

Nahlédneme-li na bezdomovectví z genderového hlediska, najdeme právě zde výrazné rozdíly mezi ženami a muži. Dle Hradecký, Hradecká (1996) v populaci osob bez přístřeší ve velkém procentu vyskytují svobodní muži, kdežto ženy jsou především vdané, nebo rozvedené. Muži objevující se v okolí veřejných prostorů, jako jsou nádraží, vykazují nižší stupeň spolehlivosti a ochoty jednat oproti ženám, které vykazují všeobecně vyšší stupeň cílevědomosti. (Vágnerová, Czémy, Marek in Hradecký, Hradecká 1996) upozorňují, že ve většině vyspělých zemí je bezdomovectví převážně doménou mužů. Uvádějí, že poměr žen v České republice (13%) zastoupených v bezdomovecké populaci je menší, než v Evropě (20-30%) a USA (20-25%). Každým rokem se, ale počet žen (převážně mladých) v populaci osob bez přístřeší zvyšuje.

Žena jako bezdomovec

Matoušek (2005) uvádí, že ženy mají obvykle vybudovanou větší sociální síť. V období krize jsou tak schopny z ní těžit a obrátit se na někoho, kdo se o ně postará. To také vysvětluje menší podíl žen mezi populací bezdomovců. Úděl ženy v mezi bezdomovci je podle Vágnerové, Czémyho, Marka (2013) velmi nelehký. Trauma ulice je pro ně více stigmatizující a bolestivé. Vzhledem k fyzickým dispozicím, je pro ženu těžší bránit se loupežným přepadením nebo sexuálním útokům. „...osamělé ženy bezdomovkyně většinou pocházejí z nejvíce znevýhodněné vrstvy společnosti. Údaje anamnéz převážně dávají obraz nuzných majetkových podmínek, neuspořádaných rodinných poměrů, nepřijatelného

bydlení (ve smyslu přelidněnosti, zdravotní závadnosti, zchátralosti, dočasnosti), obraz nízkého stupně vzdělání a semigramotnosti, často špatného zdravotního stavu fyzického i psychického...“ (Hradečtí, 1996 s. 44) Mladé ženy přicházejí často z dětských domovů, výchovných ústavů či z domova, který z nějakého důvodu opustily nebo z něj byly vyhnány. Dále upozorňují na skutečnost, že ženy často raději volí latentní formu bezdomovectví, kde mohou skrýt nešťastnou situaci svou a svých dětí. Podle Vágnerové, Czémyho, Marka (2013), se ženy bez domova musí často vyrovnávat s traumatem ze znásilnění, nebo pokusu o znásilnění.

Muž jako bezdomovec

Dle Janebové (2006) je role muže specifikována představou o fyzické síle, množstvím vydělaných peněz, přitažlivostí pro ženy. Pokud na ulici není projevována určitá agrese ze strany muže, je považován za slabého. Dle Marka, Strnada, Hotovcové (2012) selháním v roli živitele rodiny, partnera či manžela ztrácí muž společensky přijatelnou příležitost, jak demonstrovat mužství. Společnost má v těchto bodech větší nároky na muže. Pokud je muž nesplňuje, společnost ho automaticky sankcionuje sociálním vyloučením. Často mezi muži panuje mylná představa, že je nutné, aby prokázal, schopnost se z ulice dostat vlastním úsilím. Přijetí pomoci je vnímáno jako známka slabosti. Přijetí pomoci blízkých je dokonce ještě více stigmatizující, než pomoc od neznámého. Tato mylná představa má pak za následek mnohem složitější a delší reintegraci jedince. Muži více přiznávají, že příčinou jejich bezdomovectví je alkohol. Mezi muži se objevuje závislost na alkoholu ve větším poměru než u žen (2:1). Matoušek (2005) popisuje typického bezdomovce v České republice jako Roma, 40 let, nezaměstnaného minimálně dva roky.

Z mé osobní zkušenosti mohu konstatovat, že se většinou setkávám s muži české národnosti v rozmezí mezi dvacátým až čtyřicátým rokem. Během posledních let na území Hradce Králové lze pozorovat stále více se snižující věkovou hranici u osob bez přístřeší. Jedním z důvodů tohoto jevu může být i skutečnost, že mladí lidé opouštějící výchovné ústavy, nejsou dostatečně připraveni na život mimo něj. Děti ve výchovných ústavech nemají dostatek svobody a nejsou připraveni na řešení běžných situací, na které se nyní ocitnou samy. V podobné situaci se mohou také ocitnout osoby, které byly propuštěny z výkonu trestu a odnětí svobody. Často se po návratu nemají kam vrátit a příbuzní se k nim nehlásí. Hradecký, Hradecká (1996)

1.1.5 Životní styl osob bez přístřeší

Vývojovým úkolem dospělého člověka je kromě jiného nalezení jeho identity, jak zmiňuje (Erikson in Vágnerová, Czémy, Marek 2013). Tento fakt u nás předurčuje i potřebu nalezení své pozice ve společnosti. Život na ulici umožňuje takové hledání za pomoci vymezení se vůči určitým normám společnosti. Hartl, Hartlová (2004) popisují životní styl, jako jednotlivý soubor postojů, hodnot a dovedností, vyplývající z činnosti člověka. Životní styl osoby bez přístřeší, ale přesně specifikovat nelze. Odráží se teprve od individuálních postojů jednotlivce. Adler (1999) hovoří o normálním životním stylu a nepřizpůsobeném životním stylu. K prvnímu patří lidé, kteří jsou společensky orientovaní a za jejich činnosti plynou společnosti nějaké výhody. Mají dostatek energie a odvahy čelit každodenním starostem a problémům. Nepřizpůsobený životní styl v sobě zahrnuje lidi, kteří nejsou jednak dobře sociálně přizpůsobeni a za druhé nejsou schopni dostát běžným povinnostem a životním nárokům. Z výzkumů (Burtová in Giddens 1999) vyplývá, že „dobrovolných“ bezdomovců, kteří se rozhodli z vlastní iniciativy zbavit se všech omezení a starostí spojených se začleněním do společnosti a majetkem, je jen velmi málo. Dle Chadimy (2007) mají osoby bez přístřeší většinou neuspokojené potřeby. Převládá u nich převážně postoj rezignace a apatie. Jejich životní styl je maximálně zjednodušený a prakticky spočívá ve stereotypním vegetování, které souvisí s častou konzumací alkoholu a drog. Náhražka skutečných lidských vztahů je mnohdy saturována zvířetem, převážně psem.

1.2 Možnosti reintegrace osob bez přístřeší

Vágnerová, Czémy, Marek (2013) popisují reintegrační proces, jako komplexní resocializaci člověka. Jak proces desocializace, tak i proces znovuzачlenění probíhá u osob bez přístřeší na několika úrovních. „...*podobně jako bezdomovectví není jen ztráta přístřeší, v reintegračním procesu jde o více než jen o ubytování. Reintegrace by měla zahrnovat rovinu psychologickou, sociální, medicínskou a spirituální...*“ (Vágnerová, Czémy, Marek in Kalina 2008, s. 205) V každém případě se jedná o proces dlouhodobý, který nekončí odchodem z ulice, ale dlouho potom. Matoušek (2005) poukazuje na situaci po listopadu 1989, kdy česká společnost, která se začala proměňovat a ve které do té doby každý občan musel někam patřit, někde pracovat, musela začít reagovat na negativní vlivy této proměny. Právě v této době v reakci na okamžitou potřebu začaly vznikat v České republice první služby pro cílovou skupinu osoby bez přístřeší. Systém

sociálních služeb pro osoby bez přístřeší je na našem území rozdělen do tří stupňů. Na nejnižším stupni je terénní práce. Druhým stupněm jsou nízkoprahová střediska a posledním stupněm je systém pobytových služeb. Čím vyšší stupeň, tím vyšší jsou i požadavky a sociální kontrola. Účelem tohoto systému je, aby se klient naučil fungovat v rámci hranic, které si osvojil při plnění těchto požadavků a lépe pak uspěl ve společnosti.

1.2.1 Sociální služby určené pro osoby bez přístřeší z hlediska zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění.

Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob. Základní druhy a formy sociálních služeb vymezují § 32 vymezující sociální poradenství, služby sociální péče, služby sociální prevence a §33 formy poskytování sociálních služeb, které se rozlišují na pobytové, ambulantní a terénní. Sociální poradenství je poskytováno zdarma dle §33. V kontextu osob bez přístřeší je příkladem sociální péče chráněné bydlení Příkladem sociální prevence jsou azylové domy, kontaktní centra, nízkoprahová denní centra, noclehárny, terénní programy a sociální rehabilitace.

1.2.2 Terénní sociální práce

Podle Marka, Strnada, Hotovcové (2012) je terénní sociální práce je definována, jako práce na ulici (streetwork) a je kombinována s dalšími sociálními službami. Jde o jednotlivé úkony sociální práce, prováděné v přirozeném prostředí klienta, orientované na jeho potřeby. Důraz je kladen na vztah klienta a pracovníka. Terénní sociální práce je práce se sociálně patologickou skupinou, která z nějakých důvodů není ochotna, nebo schopna navštěvovat tradiční střediska určená pro tuto cílovou skupinu. Pro terénní sociální práci je podstatou navázat kontakt s klientem. Jsou tři způsoby navázání kontaktu. První je přes prostředníka. Často se jedná o jiného bezdomovce. Druhý způsob je aktivní navazování kontaktu. Jedná se o nejčastější formu, kdy pracovník přichází s určitou nabídkou informace, potravinového balíčku či jiné materiální pomoci. Třetí možností je předání osobní pozvánky na jméno. Klient tak cítí, že služba je pro něj zaručena. Je nezbytné respektovat rozhodnutí klienta, zda nabízenou pomoc přijme.

1.2.3 Nízkoprahové služby

Podle Marka, Strnada, Hotovcové (2012), je termín nízkoprahovost užíván v souvislosti se sociální službou, která se zaměřuje na klienty, nevyhledávající oficiální cesty pomoci. Prostředí této služby se nejčastěji podobá přirozenému prostředí klienta. K realizaci služby

je zapotřebí minimum informací. Nízkoprahová služba má být co nejdostupnější, i když nejde o bezprahovou službu, jako je služba terénní. Jedná-li se o nízkoprahové služby pro osoby bez přístřeší, jde především o Nízkoprahová denní centra. Tyto služby klientům nabízejí především možnost se vysprchovat, najíst se, odpočinout. Mohou zde využít služeb sociálního pracovníka. Je zde předpokladem, že když se dostaví klient do zařízení sám, má tendence změnit svůj dosavadní životní styl a k tomu mu může být nápomocná právě nízkoprahová služba. Je zde preferován přístup zaměřený na podporu, ale zároveň může sloužit jako identifikátor osob, které mají zájem změnit svůj životní styl.

1.2.4 Pobytové služby

Pobytová služba s nejnižším prahem je Noclehárna. Jde o službu časově vymezenou. Ubytovává se ve stanovený čas a i v daný čas musí klienti noclehárnu opustit. V době, kdy nemohou využívat noclehárnu, mohou navštěvovat Nízkoprahová denní centra, která jsou určená pro přípravu jídel, osobní hygienu, odpočinku. Azylové domy poskytují celodenní ubytování, podmínky pro hygienu, přípravu stravy, praní prádla, sociální poradenství a možnost čerpání ambulantních služeb v rámci denních center. Výcvikové byty navazují na azylové bydlení s tím rozdílem, že je zde již osoba bez přístřeší všestranně samostatná. Sociální pracovník dochází alespoň jedenkrát měsíčně na kontrolu, aby zjistil, jak si klient vede a v případě potíží je schopen zasáhnout a nabídnout služby. Systém sociálních služeb založený na skutečném systému reintegrace, by měl klienta dovést do stadia, kdy se obejde bez sociálních služeb určených pro osoby bez přístřeší. Současný systém sociálních služeb je zaměřen hlavně na jedince potřebující akutní pomoc a podporu. Marek, Strnad, Hotovcová (2012) říkají, že díky tomuto zaměření, zůstávají mimo lidé ohrožení bezdomovectvím a ti, kteří se sice z ulice dostali, ale existuje u nich mnoho rizik možností selhání. K celkové reintegraci je také nutné ukotvení v sociálním prostředí, aby byly podchyceny vnitřní příčiny tohoto jevu. Systém služeb je nastaven tak, že klient měsíc ubytovaný na noclehárně přechází na azylové bydlení a zhruba do jednoho roku by měl odejít do domu „na půli cesty“, ubytovny, nebo sociálního bytu. Takto nastavený systém ovšem není zcela funkční a ve většině případů selhává. Důvodem je malé množství zařízení vyššího stupně reintegračního systému. Běžnou praxí pak je, že většina klientů dosáhne maximálně azylového bydlení nebo v lepším případě komerční ubytovny. Vágnerová, Czémy, Marek (2013)

Sociální rehabilitace

Tato služba představuje soubor specifických činností realizovaných za účelem dosažení samostatnosti, větší nezávislosti a soběstačnosti osob. Je poskytována mužům i ženám bez přístřeší, bez sociálního zázemí, ohrožené sociálním vyloučením. Pomáhá jim v dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti pomocí rozvoje jejich schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem činností potřebných pro samostatný život. Tím se zvyšuje pravděpodobnost návratu člověka bez domova do běžného života v přirozeném prostředí. Klienti mají možnost se naučit základy v oblasti moderních komunikačních technologií, řešit dluhovou problematiku a hospodaření. Výroční zpráva Oblastní charity Hradec Králové (2013)

Dávky

Jako další podpora v tíživých životních situacích může být využit systém dávek. Pokud dle zákona splní podmínky pro získání dávky, mohou osoby bez přístřeší čerpat dávky státní sociální podpory, které jsou poskytovány podle zákona č. 117/1995 Sb., v platném znění. Výpočet dávek se odvíjí od životního a existenčního minima, které upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění. Při stanovení výše finančních dávek je nahlíženo k příjmům žadatele nebo společně posuzovaných osob. Opatřením, kterým stát bojuje proti sociálnímu vyloučení, je systém pomoci v hmotné nouzi. Je upraven zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění a dalšími právními předpisy, zejména zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění a vyhláškou č. 389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění.

Výpis dalších sociálních služeb a možností pomoci je vypsán:

Příloha A – Sociální služby poskytované na území Hradce Králové, které mohou využít osoby bez přístřeší.

System možnosti využívání sociálních služeb je v praxi uplatňován metodou „cukru a biče“. Když uživatel nesplní-li požadavky služby, je mu tato odmítnuta, nebo ukončena. Skutečnost, že se někteří uživatelé nevejdou do stanovených hranic, může být jedním z důvodů, proč se se nesnaží využívat potenciál těchto služeb. System sociálních služeb na území Hradce Králové se zdá na první pohled docela rozsáhlý. Pokud se ale zaměřím na

návazné služby reintegrace, narazíme na velkou propast. Na jedné straně je slušná nabídka služeb pro seniory, mládež nebo postižené, ale na straně druhé zde nejsou návazné služby pro osoby bez přístřeší, jako je chráněné bydlení, podpora pro samostatné bydlení či azylový dům pro ženy.

2 Zhodnocení možných důvodů vedoucích k bezdomovectví jako životnímu stylu u oslovených osob bez přístřeší v Hradci Králové

Proč někteří oslovení nereflektují na možnost využití sociální služby jako prostředku a nástroje soc. pomoci, zůstávají takzvaně na ulici a volí bezdomovectví jako životní styl? Teoretická část bakalářské práce se věnovala vymezení pojmosloví a dalším aspektům, které jsou pro teoretické ukotvení práce stěžejní. Empirická část bude zaměřena na zpracování výzkumných otázek polostrukturovaného rozhovoru, doporučení do praxe a závěrečné zhodnocení cíle výzkumu.

2.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit u vybraných osob bez přístřeší v Hradci Králové důvody, které je vedou k tomuto dobrovolně zvolenému životnímu stylu. Zjistit, zda z jejich pohledu je možné zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich iniciovaly. Na základě zjištěných údajů popsat možné klíčové momenty vedoucí k opuštění zvoleného životního stylu.

Hlavní výzkumná otázka: Které důvody u vybraných osob bez přístřeší nevyužívajících sociální služby v Hradci Králové je vedly, ke zvolení bezdomovectví jako životního stylu a zda je možné z jejich pohledu zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich dle jejich názoru iniciovaly?

Dílní výzkumné otázky:

DVO1: Jaká je orientace osob bez přístřeší v nabídce sociálních služeb v Hradci Králové, které jsou dle zákona o sociálních službách pro ně určené?

Ověření jaké povědomí a zkušenosti mají osoby bez přístřeší o nabídce sociálních služeb v Hradci Králové.

DVO2: Jaké mají důvody osoby bez přístřeší volit životní styl bezdomovectví s absencí záchranné sociální sítě, která je pro tuto cílovou skupinu určena.

Zjistit konkrétní důvody, proč některé osoby bez přístřeší volí život bez sociální pomoci.

DVO3: Je možné z pohledu oslovených osob bez přístřeší a z pohledu terénního pracovníka zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich dle jejich názoru iniciovaly?

Definice konkrétních důvodů, které mohou u osob bez přístřeší iniciovat ke změně.

2.2 Metodologie výzkumného šetření

Pro účely této bakalářské práce byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, jejímž prostřednictvím by měl být zodpovězen hlavní cíl výzkumu. Tuto strategii jsem zvolil, protože umožňuje skrze přímý kontakt s informantem aktuální nastin jeho situace. V kvalitativním výzkumu jde o porozumění souvislostem tak, jak je chápou samotní účastníci výzkumu. Dle Srausse a Corbinové „...*termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur, nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí, nebo vzájemných vztahů...*„ (Strauss, A., Corbinová, J., 1999, str. 10) Dle Hendla (1999) se kvalitativní výzkum provádí při intenzivním a dlouhodobým kontaktem s terénem nebo životní situací. Zahrnuje často situace banální, týkající se běžného života jedince, skupiny, nebo společnosti.

Typy dat. U kvalitativního přístupu jsou výzkumná data zjišťována prostřednictvím rozhovoru, analýzy dat a pozorování. Jedná se o data, která jsou tvořena textem a slovy. Dismanova kvalitativní definice konstatuje, že se jedná o šetření, jež neobsahuje číselná vyjádření. (Disman in Švaříček, Šedřová, 2007) Závěrem rozboru obou výzkumných strategií došel k závěru, že pokud je zvolena jedna výzkumná strategie, měla by být důsledně dodržována, jak v metodě sběru dat, tak v metodě usuzování, typu používaných dat i v jejich závěrečné analýze. Je nutné nepodlehnout nutkání a kvalitativním způsobem získaná data nevyhodnotit kvantitativní metodou analýzy dat. Vzhledem k tomu, že hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jaký mechanismus může spustit znovuzачlenění těchto osob do společnosti, z výše uvedených rozborů považuji za nejvhodnější kvalitativní výzkumnou strategii, která by měla na položené otázky odpovědět.

2.2.1 Výzkumné metody

V rámci výzkumného šetření jsem zvolil metody analýzy a syntézy. V případě analýzy a syntézy Hendl (2005) uvádí, že prostřednictvím analýzy se celek rozdělí na části, u kterých se zjišťuje, jak fungují jako samostatné části, jaké jsou mezi jeho částmi vzájemné vztahy a souvislosti. Prostřednictvím syntézy se naopak rozdělené části třídí do celků, spojují se a zjišťuje se, co jednotlivé části spojuje. V případě komparace se zkoumaný fenomén analyzuje a nachází se společné znaky a vlastnosti.

2.2.2 Zvolené výzkumné techniky

Výzkumná technika zvolená pro výzkumné šetření byla polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor je dle Švaříčka a Šedové (2007) velice rozšířenou metodou při získávání informací v kvalitativním výzkumu. Prostřednictvím rozhovoru, který je založen na kladení otevřených otázek, má příležitost postihnout subjektivní názory a zkušenosti informantů, jak oni chápou a vnímají či prožívají konkrétní události. Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připravených otázek, či témat, která se dají během rozhovoru rozvíjet a přizpůsobovat. Cílem je získat informace, které jsou známé pouze informantovi. Analýzu dokumentů lze kombinovat s výše uvedenou technikou rozhovoru a jejím prostřednictvím ověřit údaje získané polostrukturovaným rozhovorem.

2.2.3 Transformace výzkumných dílčích cílů a tazatelských otázek

Hendl (2006) uvádí, že „...*proces návrhu proměnné pro konstrukt se nazývá operacionalizace a představuje určení množiny úkonů, jež je zapotřebí provést, aby se empiricky zjistila přítomnost nebo stupeň přítomnosti toho, co popisuje koncept...*“ (Hendl, 2006, s. 23) – Tab. č. 1. V našem případě se jedná se o postup, kdy jsou dílčí výzkumné otázky, použité techniky, charakteristika výzkumného souboru, tazatelské otázky - TOO jsou tazatelské otázky pro uživatele a TOP jsou tazatelské otázky pro pracovníky - realizátory a sledované indikátory jsou převedeni do transformační tabulky - Tab. č. 2.

Tabulka 1: Tabulka operacionalizace

Operacionalizace	Technika	Nositel informací
Dílčí výzkumná otázka 1	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby bez přístřeší, terénní pracovník
Dílčí výzkumná otázka 2	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby bez přístřeší, terénní pracovník
Dílčí výzkumná otázka 3	Polostrukturovaný rozhovor	Osoby bez přístřeší, terénní pracovník

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 2: Transformační tabulka

Dílčí výzkumná otázka	Nositel informací	Výzkumná technika	Indikátor	Tazatelská otázka
DVO1: Zjistit, jaká je orientace osob bez přístřeší v nabídce sociálních služeb v Hradci Králové, které jsou dle zákona o sociálních službách pro ně určené?	Osoby bez přístřeší, terénní pracovník	Polostrukturovaný rozhovor	<ul style="list-style-type: none"> • Sociální služby • Využití služeb • Zajištění Dokladů • pohled terénního pracovníka 	<p>TOO1: Máte představu, jaké sociální služby jsou pro Vás určeny? Pokud ano, jaké to jsou?</p> <p>TOO2: Jakých služeb jste v minulosti využila/l.</p> <p>TOO3 Věděl(a) byste, jak se zachovat, pokud ztratíte doklady a budete si chtít vystavit nové?</p> <p>TOP1: Jaká je orientace osob bez přístřeší nabídky sociálních služeb v Hradci Králové?</p>

<p>DVO2: Jaké mají důvody osoby bez přístřeší volit životní styl bezdomovectví s absencí záchranné sociální sítě, která je pro tuto cílovou skupinu určena.</p>	<p>Osoby bez přístřeší, terénní pracovník</p>	<p>Polostrukturovaný rozhovor</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zkušenosti • aktuální situace • budoucnost • denní režim • pohled terénního pracovníka 	<p>TOO4: Máte nějaké negativní zkušenosti s institucemi?</p> <p>TOO5: Proč žijete právě tady?</p> <p>TOO6: Uvažovala/l jste někdy o tom, že byste šla/l jinam?</p> <p>TOO7: Jak si obstaráváte jídlo a šaty?</p> <p>TOO8: Jak trávíte den?</p> <p>TOP2: Co způsobuje, že někteří z této cílové skupiny nevyhledávají pomoc?</p>
<p>DVO3: Je možné z pohledu oslovených osob bez přístřeší a terénního pracovníka zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich dle jejich názoru iniciovaly?</p>	<p>Osoby bez přístřeší, terénní pracovník</p>	<p>Polostrukturovaný rozhovor</p>	<ul style="list-style-type: none"> • největší problém • pomoc • pohled terénního pracovníka 	<p>TOO9: Co Vám nejvíce komplikuje život?</p> <p>TOO10: Co si myslíte, že by Vám mohlo pomoci?</p> <p>TOP3: Co může pomoci, těmto lidem při návratu do společnosti.</p>

Zdroj: vlastní zpracování

TOO – Otázky určené pro osoby bez přístřeší nevyužívající sociálních služeb

TOP – Otázky určené pro terénního pracovníka Domu Matky Terezy

Seznam tazatelských otázek pro informanty osoby bez přístřeší:

Otázky pro osoby bez přístřeší, které byly formulovány tak, aby oslovení informanti byli schopni na ně odpovědět. Formulace otázek vychází také ze skutečnosti, že rozhovor s osobami bez přístřeší probíhal v jejich přirozeném prostředí (ulice, pod mostem...)

TOO1: Máte představu, jaké sociální služby jsou pro Vás určeny? Pokud ano, jaké to jsou?

(Otázka je zaměřená na orientaci osob bez přístřeší v oblasti sociálních služeb na území Hradce Králové. Neznalost služby může být důvodem k jejímu nevyhledání.)

TOO2: Jakých služeb jste v minulosti využila/l.

(Otázka směřuje k možným důvodům, proč osoba bez přístřeší nevyhledává služby jí určené. Jedním z důvodů může být špatná zkušenost s institucemi či službami, které osoba bez přístřeší již v minulosti využila.)

TOO3: Věděl(a) byste, jak se zachovat, když ztratíte doklady a budete si chtít nechat vystavit nové?

(Otázka směřuje ke zjištění, zda se osoba bez přístřeší sama zorientuje v této nenadálé situaci.)

TOO4: Máte nějaké negativní zkušenosti s institucemi?

(Otázka směřuje na možný důvod, proč některé osoby bez přístřeší nevyhledávají možnosti pomoci.)

TOO5: Proč žijete právě tady?

(Otázkou se snaží zjistit, co osobu bez přístřeší přivedlo právě sem, do místa kde nyní žije.)

TOO6: Uvažovala/l jste někdy o tom, že byste šla/l jinam?

(Touto otázkou sleduji, zda je osoba bez přístřeší dostatečně motivována ke změně, nebo již vlivem delšího času stráveného na ulici ustrnula ve stereotypním vegetování v místě, kde žije.)

TOO7: Jak si obstaráváte jídlo a šaty?

(Otázkou zjišťuji, zda si osoba bez přístřeší dokáže sama pomoci při obstarání základních věcí, jako jsou jídlo nebo oblečení, bez využití systému pomoci / naučená bezmocnost.)

TOO8: Jak trávíte den?

(Otázkou se zaměřuji na mapování denního režimu osoby bez přístřeší).

TOO9: Co Vám nejvíce komplikuje život?

(Otázkou zjišťuji, zda dokáže osoba bez přístřeší sama lokalizovat negativní faktory, které způsobují její současný stav. Jejich pojmenování a vyřešení by mohlo iniciovat změnu.)

TOO10: Co si myslíte, že by Vám mohlo pomoci?

(Touto otázkou zjišťuji, jaké jsou největší překážky a důvody, které brání osobu bez přístřeší úspěšně reintegrovat.)

Seznam tazatelských otázek pro informanta - realizátora služeb:

Otázky pro informanta - realizátora služeb byly terénnímu pracovníkovi pokládány na pracovišti, v kanceláři Domu Matky Terezy.

TOP1: Jaká je orientace osob bez přístřeší nabídce sociálních služeb v Hradci Králové?

(Zjistit z pohledu pracovníka, jak on vnímá, zda se osoby bez přístřeší orientují nebo neorientují v nabídce sociálních služeb.)

TOP2: Co způsobuje, že někteří z této cílové skupiny nevyhledávají pomoc?
(Zjistit pohledem pracovníka možné důvody, proč některé osoby bez přístřeší nevyhledávají možnosti pomoci.)

TOP3: Co může pomoci těmto lidem při návratu do společnosti?

(Zjistit názor informanta - realizátora, zda má představy o tom, jaké spouštěcí mechanismy by mohly nastartovat reintegraci u těchto osob zpět do běžného života.)

2.2.4 Výzkumný vzorek a lokalita

Výzkumný vzorek představuje pět informantů. Čtyři osoby bez přístřeší, které nevyužívají sociálních služeb určených pro tuto cílovou skupinu a jednoho informanta - realizátora terénního pracovníka Domu Matky Terezy v Hradci Králové. V určeném počtu informantů jsou zahrnuti čtyři muži a jedna žena. Počet informantů - realizátorů vyplynul přímo z počtu terénních pracovníků Domu Matky Terezy.

Lokality, kde působí osoby bez přístřeší, pravidelně navštěvují v rámci dobrovolnictví v Oblastní Charitě Hradec Králové. Předpokládal jsem tedy, že vzhledem k již vybudované důvěře mezi mnou a informanty nebude problém s dotazováním. Během rozhovoru jsem informanty ujistil, že je vše anonymní. Přesto u třech z informantů nebylo možné rozhovor nahrát. (IO1, IO2, IO3)

Tabulka 3: Kódující tabulka s charakteristikami informantů - realizátorů

Charakteristika informant terénního pracovníka	
Označení	IR1
pohlaví/věk	muž/52 let
pracovní zařazení	Terénní pracovník Domu Matky Terezy. Dlouholetá praxe s cílovou skupinou osoby bez přístřeší.
datum a čas rozhovoru	27. 7. 2013, 10:00-11:00 hod
místo rozhovoru	kancelář terénního pracovníka
postřehy z rozhovoru	Realizátor odpovídal na kladené otázky jednoznačně.

Tabulka 4: Kódující tabulka s charakteristikami informantů osob bez přístřeší

Charakteristika informantů osob bez přístřeší	
Označení	IO1 (o)
pohlaví/věk/národnost	žena/59 let/česká
Osoba bez přístřeší	11 let osoba bez přístřeší (častá změna lokalit). Momentálně žije ve stanu nedaleko prodejny Lidl. Uživatelka alkoholu. Vzhled zanedbaný. Sběr odpadků.
datum a čas rozhovoru	5. 8. 2014, 15:15-15:45 hod
místo rozhovoru	Betonový mostek dříve užívaný k nácvikům branného cvičení
postřehy z rozhovoru	Tazatel měl zpočátku dojem, že se informant na otázky nesoustředí. Odpovědi byly často zmatené.
Označení	IO2
pohlaví/věk/národnost	muž/45 let/Slovenská
Osoba bez přístřeší	8 let osoba bez přístřeší. Žije ve stanu v údolí nedaleko slepého ramene Staré Labe. Uživatel alkoholu. Vzhled zanedbaný. Sběr železa a papíru. Občas brigády. Dlouhodobě bez dokladů.
datum a čas rozhovoru	27. 7. 2014, 12:00-13:30 hod
místo rozhovoru	Údolí nedaleko slepého ramene Staré Labe
postřehy z rozhovoru	Informant odpovídal na kladené otázky jednoznačně.
Označení	IO3
pohlaví/věk/národnost	muž/42 let/česká
Osoba bez přístřeší	10 let osoba bez přístřeší. Kriminální minulost (majetková a násilná). Uživatel alkoholu. Vzhled neupravený. Sběr železa a papíru.

datum a čas rozhovoru	27. 7. 2014, 13:30-14:30 hod
místo rozhovoru	Údolí nedaleko slepého ramene Staré Labe
postřehy z rozhovoru	Informant odpovídal na kladené otázky jednoznačně.
Označení	IO4
pohlaví/věk/národnost	muž/41 let/česká
Osoba bez přístřeší	8 let osoba bez přístřeší (3 roky plechová bouda doporučená Městskou policií na okraji města, 5 let betonový mostek v odlehlé lokalitě na okraji města). Není uživatel alkoholu, ani jiných návykových látek. Vzhled upravený. Pravidelný sběr papíru.
datum a čas rozhovoru	5. 8. 2014, 15:15-15:45 hod
místo rozhovoru	Betonový mostek dříve užívaný k nácvičkám branného cvičení
postřehy z rozhovoru	Tazatel měl zpočátku dojem, že se informant soustředí na to, aby odpověděl neutrálně. Později bylo znát ze strany informanta uvolnění, a to také mělo vliv i na jeho odpovědi. Odpovědi byly srozumitelné a jasné.

2.2.5 Popis výzkumného šetření

Polostrukturované rozhovory s osobami bez přístřeší proběhly od 27. července 2014 do 5. srpna 2014, přepis rozhovorů proběhl v polovině srpna 2014. Interpretace přepsaných rozhovorů proběhla v polovině srpna 2014. Osoby bez přístřeší byly tazatelem osloveny s dotazem, zda by byly ochotni zúčastnit se rozhovoru, který by zmapoval jejich život bez sociálních služeb, a pomohl tak zodpovědět některé otázky směřující k zodpovězení důvodů, které je vedly k tomuto stylu života. Dotazovaní byli seznámeni s tím, pro jaké účely má být rozhovor veden a co má být jeho výstupem, byli upozorněni na skutečnost, že rozhovor bude nahráván na diktafon, posléze analyzován a přepsán. V průběhu rozhovoru bylo zdůrazněno, že bude zachována anonymita a na žádném místě se neobjeví jejich totožnost. Tazatel zároveň navrhl, aby se rozhovory uskutečnily v místech, kde žijí, a byla tak zachována otevřenost a uvolněnost informantů. Všichni oslovení s podmínkami vedení rozhovoru souhlasili. Tazatel nabídl dva termíny, ve kterých bylo možné rozhovory uskutečnit. Informanti se s tazatelem na termínu společně dohodli a uskutečnili rozhovory.

Informanty z řad realizátorů vybíral tazatel tak, aby vzorek zahrnoval kompetentního pracovníka, který je součástí terénního programu v rámci Domu Matky Terezy v Hradci Králové. Tazatel informanta předem seznámil s tím, za jakým účelem bude rozhovor veden, že jej bude nahrávat na diktafon, posléze bude rozhovor analyzován a přepsán do písemné podoby, anonymita informanta bude zachována a nikde v textu se neobjeví jeho jméno. Na místě a času se domluvili tak, aby informantovi vyhovoval. S informantem si tazatel tyká. Přepsané a vytištěné polostrukturované rozhovory tazatel rozdělil do dvou skupin na informanty - realizátory a na informanty - osoby bez přístřeší. Nejprve interpretoval odpovědi osob bez přístřeší a následně odpovědi informanta – realizátora, v odpovědích informantů hledal shodná vyjádření na dané otázky a všímal si i odlišných postojů, názorů a zkušeností.

Možné etické problémy

Etické aspekty hrají ve výzkumu významnou roli. Dle Hendla (2005) existují standardy a doporučení vymezující etická pravidla výzkumu. Etické problémy, které by mohly během výzkumného šetření nastat, jsou spojeny již se skutečností, že výzkumník zná osobně terénního pracovníka a zná i jeho názory na jednotlivé informanty. Tuto skutečnost je nutné si neustále uvědomovat. Svoje osobní postoje a předsudky by měl neustále reflektovat. V úvodu byly dotazovaným řádně vysvětleny důvody výzkumu, způsob zpracování dat a jejich využití a případná publikace. Dále jim bylo sděleno, že získaná data budou zveřejněna anonymně. Informant by měl být při žádosti o rozhovor seznámen s tím, z jakého důvodu je osloven a přizván k výzkumnému šetření. Výzkumník by měl dát dostatečný prostor informantovi, aby se mohl doptat na případné nejasnosti a ověřit si, že uživatel porozuměl řečenému. V rozhovoru se můžou objevit i emočně citlivé záležitosti, je tedy vhodné takto zaměřené otázky klást po předchozí přípravě.

2.3 Interpretace výzkumných otázek

Interpretace výzkumných otázek z údajů, které byly v průběhu výzkumného šetření posbírány.

DVO1: Jak se orientují osoby bez přístřeší v nabídce sociálních služeb v Hradci Králové, které jsou dle zákona o sociálních službách pro ně určené?

Informant IO1 na tazatelskou otázku TOO1: **Máte představu, jaké sociální služby jsou pro Vás určeny? Pokud ano, jaké to jsou?** odpovídá „...*Azylový dům, ale pro ženských tu*

nic není...“ Informant IO2 odpovídá „ ...jo Azylák a Pracák...“ . Podobně odpovídá i IO3 „...Azylák...“ . IO4 do chvíli přemýšlení odpovídá „...Tak to vůbec nevím...“ tazatel se doptává, zda informant někdy o nějakých službách uvažoval, jako možnosti pomoci? „...Ne vopravdu ne...“ .

Tazatelská otázka **TOO2: Jakých sociálních služeb jste v minulosti využila/l?** odpovídá IO1 takto „...já nechci nic, lidi mi daj nějaký nějaký svíčky a jídlo...“ IO2 zmiňuje, že je pro něj lepší, když je tady venku. V Domě Matky Terezy mu někdo ukradnul peníze, a tak tam raději nedochází. „...Na počátku som bol v Azyláku, ale okradli ma, ale to bolo v době, kedy som ešte mal doklady“. ...*Nechciem tam byť.*“. IO3 vzpomíná, že každý pokus o přespání v Domě Matky Terezy nedopadl dobře. „*Vždycky sem se tam porval. Je to tam jak v kriminále a to nechci. Tady mám klid a nic mi nechybí*“. IO4 ani nezvažoval, že by někdy alespoň této služby využil, protože si vzpomíná na svého bývalého kolegu, který bydlel v Domě Matky Terezy, proto by tam nikdy nešel. „...*se mnou v Technickejch dělal jeden takovej typ, ktorej se mi nikdy nelibil a byl pro mě odstrašující příklad...*“ .

Tazatelská otázka **TOO3: Věděl(a) byste, jak se zachovat, pokud ztratíte doklady a budete si chtít vystavit nové?**

Informant IO1: „*zajdu si na KNV (Magistrát města pozn. tazatele), tam by mi poradili. Maj tam na to lidi*“. Informant IO2 už má s touto situací osobní zkušenosti a vyplývá, že je pro něj ztráta dokladů jedním z nejzásadnějších důvodů, proč se nachází v současné patové situaci. „...*Práve doklady nemám a proto som tady. Nedostanem prácu, lebo nemám občanku, tu mi ji nedaj. Musel by som až na Slovensko na matriku, ale nemám peniazi, nemám ani rodný list, nič. Všetko mi zmizlo. Už som to riešil a nič. Nedá sa to vyriešiť. Nikto mi nedá peňazí. Len k hranicám ma vyvezú a dál už musim sam. Na to nemam. Matrika vystaví rodný list až za 14 dní a čo já tam bez peňazí?...*“. IO3 „...*když ztratím občanku? Půjdu do Azyláku, sou tam sikovný holky. Oni mi to zařídí ne? Nebo nevím kam. ...Nahlásim to cajtům, aby mě nepopotahovali, nebo aby ji nikdo nemohl zneužít, víš jak půjčit si peníze na mě, jak se to dělá. Půčky a tak...*“ .

Tazatelská otázka **TOP1: Jaká je orientace osob bez přístřeší nabídce sociálních služeb v Hradci Králové?**

Informant **IR1** uvádí, že osoby bez přístřeší často ztrácí doklady. Dále uvádí, že obvykle vědí o možnosti být v Domě Matky Terezy, ale ostatní záležitosti schopni vyřešit nejsou.

„...No a tam mám někdy pocit, že se jim mění ta osobnost už tak zvláště, že to asi je tím alkoholem. Jednak se jim mění a slábnou ti určitý schopnosti a naděje. Už tomu někdy ani nevěřej, že přestanou někdy pít. On ten alkohol jim diktuje, že ho potřebujou a udělaj všechno proto, aby mohli zůstat s nim, to znamená ty nemůžeš pak spoustu věcí si zařizovat sám, natož pak vyjít někam a řešit věci. Jako doklady to jako hodně ztrácej, to jo. To já sem schopnej jim to vyřešit přeže mě, ale jinak oni toho moc sami neporešej...“.

Shrnutí DVO1 – Vyplývá, že se osoby bez přístřeší v nabídkách sociálních služeb v Hradci Králové, které jsou pro ně určené dle zákona prakticky neorientují a zaměňují je často za zcela jiné instituce a služby. Dle terénního pracovníka tak může být převážně vlivem jejich závislosti na alkoholu, která jim nedovoluje zvládat běžné úkony a zařizovat potřebné věci. Dle mého přesvědčení hraje velkou roli délka pobytu na ulici. Čím je tento pobyt delší, tím se snižuje její schopnost orientace a sociálních dovedností. Ztrácí tak pomalu své běžné návyky a pomalu opadá zájem v návrat do společnosti.

DVO2: Jaké mají důvody osoby bez přístřeší volit životní styl bezdomovectví s absencí záchranné sociální sítě, která je pro tuto cílovou skupinu určena.

TOO4: Máte nějaké negativní zkušenosti s institucemi?

Informant IO1 uvádí, že nemá špatnou zkušenost z úřady „...ne, já nemám špatnou zkušenost. Mám normálně důchod...“. Informant IO2 Na úřadě několikrát nepochodil se zhotovením ztracených dokladů. „...No zrobit ma nových dokladů tu nikto nieje schopen. Úrad na nič hej...“ Informant IO3 má po návratu z výkonu trestu špatnou zkušenost. Nikde ho nezaměstnali, protože měl zápis v rejstříku prestů a žádná instituce mu nepomohla. jako Informant IO2. „...když mě propustili tak sem měl záznam v rejstříku, tak mě samozřejmě nikam nevzali. Žádnej úrad mi nepomohl. Dali mi 1000,- a starej se. Tak se starám...“.

Informant IO4 popisuje špatnou zkušenost s institucí následovně: „...Je to hlavně tou situací na těch úřadech tady. Protože já když sem byl tady na tom pracáku tady jo, tak najednou ženská mě posílal na místa, který vždycky byly už obsazený. Nedala si to vysvětlit. Kolikrát ji tam volali, proč posílá lidi. No já to tady mám v počítači, tak musím...“.

TOO5: Proč žijete právě tady?

Informant IO1 vysvětluje, že se nedokázala smířit s životem s ostatními lidmi v panelovém domě a tak zvolila variantu „být na ulici“ „...nevím chci tak žít a mít pokoj od lidí. V baráku mě každé otravoval. Lidé jsou cháska mizerná tady mám svůj pokoj...“. Informant IO2 vypráví, jak po rozvodu se ženou ztratil práci a nakonec se objevil zde, v údolí. „já sem vždycky zarábál i vela peňazí, ale s babou s ktorou som býval, tak s TOO som sa rozvedol. Dva roky sme boli spolu. A kedy ma prepustili z práce, tak som musel opustiť aj ubytovnu, v ktoré som do tej doby pobýval. Pak som zrazil doklady a ted nemožem späť“ Informant IO3 se po návratu z výkonu trestu neměl kam vrátit, a tak nakonec začal žít také v údolí, jako Informant IO2. „když se vyšel z basy, tak sem neměl peníze ani bydlení. Bylo to těžký, nějak sem se snažil prokousat, ale práci sem nemohl najít, nikde mě nechtěli se záznamem a tak se tu už asi 5 let. Je to tu v pohodě. Mám tu kámoše vzájemně se podporíme a tak prostě“.

Informant IO4 uvádí, že důvodem, proč se ocitl v této situaci, byly neshody v rodině v kombinaci s opuštěním zaměstnání. „nevím no prostě to tak je. Hlavně neshody doma no. Pak už mě máma nepustila domu no. Skončil sem v Technickéjch službách ze zdravotních důvodů no a to sem pak byl rok ještě ve sklepě pak 2 roky v jedný plechový boudě, ktorou mě poradil jeden pán z Městský policie, tak sem tam hned šel, jinak by to vzal jinej, jenže ta vyhořela a tak sem tady a tady už budu 5 let. Nakonec jsem zjistil, že ten zdravotní stav byl díky tomu, že sem dělal pořád venku v létě v zimě a když je člověk pořád unavenej a nemá klid a furt ho do něčeho honěj no tak pak je to jasný“.

Tazatelská otázka TOO6: Uvažovala/l jste někdy o tom, že byste šla/l jinam?

Informant IO1 si stojí za svým názorem, že je mu tako lépe, než když bydlel v domě, kde je více lidí. „...Je mi takhle dobře, neměnila bych ani na nic. Nechci a nepudu někam, kde je to samej magor. Tady vim na čem sem...“. Informant IO2 vidí tuto možnost poněkud nereálně. Situace je o to komplikovanější, že v jeho rodné zemi je na něj vydán zatykač za neplacení výživného. „...nemožem přeč i kedy bychom chcel. Nemam peniazí, aby ch vyriešil svoju záležitosť. Kedy príjdem späť na Slovač a urobím si znovu doklady, tak ma zoberú policajti, lebo dlhujem za alimenty. Tady je to v pohodě, tak prečo bych menil no...“? Informant IO3 podle svých slov nemá motivaci měnit svůj současný život ani působiště, kde se právě nachází. Zde, mezi kamarády se cítí dobře. „...Nic mi tu nechybí. Jídlo mám. Oblečení taky, jsem na čerstvým vzduchu a je mi to jedno jestli ostatní dřou

někde za deset tisíc. Když je problém, mám kamarády, společně se o sebe staráme, když je na tom někdo špatně. Já bych ani nemohl někde bejt zavřenej na ubytovně, nebo tak. Nesnáším lidi. Nedopadlo by to dobře...“. Informant IO4 je přesvědčen, že kdyby se pro něj našla vhodná práce, pod mostem by už nebyl. *„...hlavně je to tou situací tady v republice. Když sem byl na tom pracáku, tak ta ženská mě vždycky posílala na místa, který byly vždycky obsazený. Nedala si to vysvětlit. Kolikrát jí tam volali, proč posílá lidi, když je vlastně nechtěj. Říkala pořád: „Já to tady mám v počítači, tak vás tam posílám“. Kdyby byla práce, tak bez problému tady nebudu...“.*

Tazatelská otázka TOO7: **Jak si obstaráváte jídlo a šaty?**

Informant IO1 popisuje, jak si obstarává jídlo a ošacení v popelnicích. Někdy využije přebytků z velkých supermarketů, které vyhazují jídlo. *„...hledám v popelnicích, taky obchody toho hodně vyhoděj. Jídlo hlavně takhle no. A oblečení najdu v popelnici. Mám klid. Někdy vrátím sběr a něco si koupím...“.* Informant IO2 využívá především řetězce k získání jídla a oblečení nachází u popelnic. *„...nějaké topánky a hadry lidi vyhazujou. Niekedy najdem aj dobré značky. Jedlo hlavna v Kauflandu a tak. Lebo mám už také zdroje, že viem, kedy tam mám byť a tak. Kedy zarobim viac, tak si nakúpim aj jedlo. Ale málokedy kupujem jedlo...“.* Informant IO3 chodí často s kolegou společně hledat jídlo i oblečení. Jídlo si nekupuje. Když vydělá peníze, většinou za ně zakoupí alkohol. *„...chodíme s Petrem, hledáme železo papír, oblečení, nádobí, televize. Všetchno. Když najdem nějaký oblečení tak taky. Jídlo berem normálně z Kaufáče, někdo chodí do Alberta a tam je toho někdy taky hodně. Ale musíš většinou někoho znát. Jinak to už taky zamykaj. Ani toho tolik nepotřebujem. Je to většinou po spotřebě. Když si vydělám železem tak koupim víno, vodku. Jinak nic...“.* U informanta IO4 je to odlišné. Chodí sbírat papír a za utržené peníze si koupí jídlo a ostatní potřebné věci. Více peněz nepotřebuje. *„...já sbírám papír, ne kov. Protože se o tom všude mluví, tak mám strach. Koupim si jídlo. Nekouřím, nepiju alkohol, takže víc peněz nepotřebuju. Jsem schopen přežít z mála. Chodím se sběrem a vydělám si peníze, to mi stačí“.*

Tazatelská otázka TOO8: **Jak trávíte den?**

Při otázce tazatele na denní režim informant IO1 odpovídá neurčitě, zmateně. *„no jak trávím den, nojak ho trávím. Vstanu a někam du. To je otázka. Někde sem, ale když toho najdu víc tak ani nikam nechodim no. Zstanu třeba celej den...“.* Informant IO2 skoro každý den hledá železný i papírový sběr s kárkou, na kterou nalezené věci postupně

nakládá. Pak je prodá ve sběrných surovinách. „...no, keď sa tak ráno nejako preberieme, opláchneme a niečo zjeme, dem potom do mesta a zbierame starý železo, papier, nepotrebné veci. Ale nie každý deň, nie je to stále. Potom to odveziem do zberne, tam mi za to daj tak 200-300,-Kč, podľa toho čo mám. To mi zaberie celý deň. Niekedy nikam nejdem. Sme tu a niečo robíme. Drevo, musíme taky prať a tak...“. U informanta IO3 je to podobné s rozdílem, že má svůj příjem z invalidního důchodu, který většinou brzy utratí za alkohol. „...já vstávám kdy chci většinou tak okolo desáté. Pak rozdělám oheň, něco tady dělám, nebo jdu do města. Chodím na hlavně na železo. Takhle si vydělávám. A k tomu mám důchod. Dlouho nevydrží, ale jídlo za něj nekupuju. Párkrát s klukama popijem a je to pryč. Ale je to v pohodě. Postaráme se o sebe. Oni zas někdy koupěj, když já nemám...“. Denní režim informanta IO4 vypadá následovně. Vstane brzy ráno okolo čtvrté nebo páté hodiny, aby zařídil všechnu práci, kterou za den má. Na sběr chodí i čtrnáct dní v kuse, poté si jde obvykle nakoupit jídlo. Když se vrátí, navaří, nebo se ve městě setká s dlouholetým kamarádem z bývalé práce. „...já vstávám hodně brzy. Já vstávám někdy ve čtyři, někdy v pět hodin. Možná je to návyk ještě z práce, ale nad tím sem neuvažoval. Prostě vstanu a jdu. Zazvoní budík a jdu. Okolo osmé ráno přijdu domu, přichystám si na vaření, pro vodu si zajdu do benzinky. Přijdu sem, uvařím si to, nechám proběhnout holky (kočky) a pak jdu třeba nakoupit k tanku, do hradecký pekárny, někdy jdu za kamarádem, třeba se projít, nebo jen tak poklábosit. Zkoušel se mi taky ptát na práci, ale nějak to nevyšlo..“.

Tazatelská otázka TOP2: **Co způsobuje, že někteří lidé z této cílové skupiny nevyhledávají pomoc?**

Informant IR1 na tuto otázku těžko hledá odpověď. Za celou dobu, co se věnuje osobám bez přístřeší zatím nenašel na tuto otázku žádnou univerzální odpověď. Říká, že je to velice individuální a odpověď nelze jednoznačně stanovit. Přiznává ale, že velkou roli v tom hraje alkohol, který jeho potencionální klienty výrazně zneschopňuje. „...myslím si, že je to tím, že jim vadí režim, že v kombinaci s tím alkoholem je to jasný, neberu uživatele drog, ale tyhle venku, co většinou pijou. Dál za tím jsou určitě nedořešený vztahy, nějaký psychický zranění. Tam se dá možná mluvit taky o nějaký poruše osobnosti, nebo jak se to dá nazvat nějakým termínem. Není to určitě běžnej typ osobnosti. No prostě tak. Za další je to možná to, že se styděj. Je to možná trochu tak, jak říkala ta holčina ta dcera Petra Spálenýho, která dělala tenkrát v Reflexu ten článek, že se oblikla za bezdomovkyni, začla žrát z popelnic a začala spát venku a ona první, co zjistila, že je na tom to nejtěžší...ty

pohledy lidí. To bylo pro ni nejvíc jakoby frustrující na celý tý její situaci. To říkala, že to nedala. To ti možná odpoví, proč voni seděj někde izolovaně schovaný a teprve když seš navátej, tak ti to je uplně prdele a exhibuješ někde jak král.

Shrnutí DVO2 – Zde jsou formulovány důvody, proč některé osoby bez přístřeší dojdou k rozhodnutí nevyhledávat sociální služby. Sešlo se zde několik faktorů, které byly pro zkoumaný vzorek rozhodující. Nedůvěra v instituci, která informanta poškodila ve smyslu, že ho několikrát odeslala žádat o práci na místa, která byla už obsazená. Strach z výkonu trestu, který druhého informanta čeká v jeho rodné zemi. U dalšího informanta to byly neutěšené vztahy v domě, kde žil s ostatními nájemníky a nesnesl se s nimi. Dle terénního pracovníka je zde vhodné zmínit strach z pohledů ostatních lidí, kteří vás sledují, když se nějak viditelně odlišujete od běžné populace.

DVO3: Je možné z pohledu oslovených osob bez přístřeší a terénního pracovníka zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich dle jejich názoru iniciovaly?

Tazatelská otázka TOO9: **Co Vám nejvíce komplikuje život?**

Informant IO1 se svěřuje, že jeho nevyřešený konflikt s ostatními lidmi je tím nejhorším, co mu v současné době vadí. „...nevím, mě je dobře. Lidí sou zlý, ty mně komplikujou život. Jen lidí. Nic jinýho. Všechno je v lidech. Dřív to tak nebejvalo. Ted' je to jinak, je to problém no...“. Informant IO2 vidí zásadní problém v patové situaci, v níž se nachází. TOO je jednak skutečnost, že nemůže zpátky do své země, aby si zajistil nový průkaz totožnosti proto, že nemá našetřené peníze na cestu a určitý čas, aby tak mohl vyčkat, než se nové doklady vyřídí. A dalším problémem je fakt, že i kdyby sehnal dostatek financí na zajištění dokladů, tak ho zatknou Policie z důvodu neplacení výživného. „... problém je hlavne v tom, že nemám peniaze na cestu a na ten čas tam na Slovensku. No a keď by som si to rovnako zaistil, tak ma zatknú a už sa nebudem môcť vrátiť do Čech. Tu je to pre mňa lepšie. Mám tu kamarátov, tam ma nič dobré nečaká. Ženu už tam nemám, takže čo...“? Informanta IO3 nic většího netrápí a je spokojen. Na otázku nedokázal odpovědět. „Já sem v pohodě, žádný komplikace nemám. Mně nic zásadního nevadí. Problémy nemám, jen nějaký dluhy, ale to je v pohodě. Na chleba si vydělat umím, takže já nic nepotřebuju...“.

U informanta IO4 je to dle jeho slov práce, co je zásadním problémem. Dále je to strach o doklady a peníze, které má vše volně dostupné, zvláště když místo, kde v současnosti přebývá pravidelně opouští, kvůli sběru papíru a nákupům. „...jak už sem říkal, problém je

v tom systému. Je to kvůli tomu pracáku. Kdybych měl práci tak tu nebudu. Dalším největším strašákem je to, kdybych měl něco důležitýho ztratit...“.

Tazatelská otázka TOO10: Co si myslíte, že by Vám mohlo pomoci?

Informant IO1 odmítá možnost, že by se mohl jeho problém nějak vyřešit. „...*mě je takhle nejlíp, já pomoc nepotřebuju. Chci jen klid...*“. Informant IO2 neví, co by mělo nastat, aby se jeho problém vyřešil. „...*Neviem no, trest nastúpiť nechcem, takže asi nič no ...*“. Zatímco informant IO3 nepřipouští nic, co by mu mohlo pomoci. Je se sebou spokojený. „...*Já nevim, jak pomoci? jsem v pohodě, tak jaká pomoc. Nevim...*“ Informant IO4 je přesvědčen, že je to v jeho případě práce, která by ho dostala z této situace. „...*Je to ta práce...*“.

Tazatelská otázka TOP3: Co může pomoci, těmto lidem při návratu do společnosti?

Informant IR1 popisuje situaci, kdy může odstrašující příklad být oním spouštěčem, který může opět člověka zařadit do společnosti. „...*Někdy to může bejt třeba odstrašující příklad. Jeden můj známej někdy v osmdesátech letech byl alkoholik a do toho jeli prášky a všechny takovýhle věci Solutan a takovýhle a dostal se do Želivy (dříve protialkoholní léčebna)....a vono je to daný tou osobností si myslim zas. On byl takovej paličatej. A voni mu tam ukázali ty dědouše, co už maj těžkou demenci a serou si do kalhot a řekli mu pane XY, ted' jste jenom už v řadě tady v týhleť místnosti a pro něj to byl takovej šok, že jemu to stačilo. To bylo zajímavý. A von se vrátil a dneska jezdí na Trutnov a takovýhle festáky a on si to tam užívá s kafem a s Kofolou. To je obdivuhodný...*“.

Shrnutí DVO3: V odpovědích na tuto otázku je uvedeno několik zdánlivě jasných možných řešení ze strany informantů, ale ve skutečnosti je nutné ke změně přispět svojí měrou a rozhodnutí, která by spustila spirálu skutečného znovuzачlenění. Žádný z IO, však nepůsobil dojmem, který by tazatele přesvědčil o tom, že jsou IO schopni nastoupit reálnou cestu znovuzачlenění.

2.4 Závěr výzkumného šetření a doporučení pro praxi

Jako nástroj výzkumu byla zvolena kvalitativní metoda. Výzkumný vzorek na území Hradce Králové byl dostačující vzhledem ke specifické skupině osob bez přístřeší, nevyužívající sociálních služeb. Výzkumné šetření bylo zaměřeno a platí pouze na

zkoumaný vzorek osob bez přístřeší v Hradci Králové. U všech respondentů byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly analyzovány. Byly získány subjektivní názory, pocity a informace vyplývající z aktuálního stavu jednotlivých osob bez přístřeší a terénního pracovníka Domu Matky Terezy. Celkem bylo uskutečněno a analyzováno pět rozhovorů, z toho byl jeden z rozhovorů uskutečněn se zaměstnancem Domu Matky Terezy a čtyři rozhovory s osobami bez přístřeší. Ze čtyř rozhovorů s osobami bez přístřeší byli dotazováni tři muži a jedna žena.

Výzkumné šetření odpovědělo na hlavní výzkumnou otázku – „Které důvody u vybraných osob bez přístřeší nevyužívajících sociální služby v Hradci Králové je vedly ke zvolení bezdomovectví jako životního stylu, zda je možné z jejich pohledu zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich dle jejich názoru iniciovaly?“

Zjištěné důvody, proč zkoumaný vzorek vybraných osob bez přístřeší zvolil alternativu bezdomovectví bez kontaktu sociálních služeb pro něj určených, jsou převážně narušené vztahy s rodinnými příslušníky, vyhrocené sousedské vztahy, špatná zkušenost s institucemi, blíže nespecifikovaná duševní onemocnění, neochota se vyrovnat se svou minulostí a alkoholismus. Nutno podotknout, že ke zmiňovaným důvodům patří ještě řada okolností, které jsou popsány v teoretické části bakalářské práce v kapitole věnující se specifikům cílové skupiny.

Dále bylo zjištěno, že je ve všech případech zvolený způsob života opustit, avšak je k tomu nutná osobní vůle dotazovaných a ochota skutečně chtít změnit svůj současný stav. Bez těchto faktorů není změna možná.

Doporučení do praxe – Za pomoci terénního pracovníka monitorovat stav jednotlivých osob bez přístřeší a být k dispozici, pokud se tito rozhodnou ke změně. Terénní pracovník by měl být adekvátně připraven pro tuto změnu a být schopen v čas poskytnout podporu ať již materiální, či jen podporu v podobě informace nebo provázení. Za pomoci terénního pracovníka se u těchto osob bez přístřeší snažit znovu vytvářet důvěru v instituce a služby, které jsou pro tyto osoby bez přístřeší určeny. Nabízet nezávazné podněty k návštěvě Domu Matky Terezy, nabízet pomoc při provázení po úřadech. V rámci Komunitního plánování upozorňovat na tento fenomén záchranné složky, PČR a Městskou policii. V rámci prevence kriminality podávat informace o možných rizicích života na ulici. Pro tyto osoby hledat nové možnosti, jak je zapojit do sociální rehabilitace, která může být jako mezistupeň k obnovení jak vlastní sebedůvěry, tak k postupnému znovunabytí důvěry

v instituce a služby. Informovat je, že v rámci sociální rehabilitace mají možnost získat orientaci, jak oblasti výpočetní techniky, tak orientaci v dluhové problematice.

Další doporučením je posílení počtu terénních pracovníků a zvýšit tak přítomnost na mnohdy odlehlých lokalit, které v současné době nemusí být pravidelným místem návštěvy terénního pracovníka Domu Matky Terezy. Vyloučené lokality se často mění a dle mého pohledu je jeden terénní pracovník na tak velké město nedostačující počet.

V rámci možností zapojovat studenty humanitních oborů, dobrovolníky do práce s osobami bez přístřeší. Častěji zapojovat i pracovníky jiných organizací či úřadů, ve spolupráci s terénním pracovníkem (stáže).

Pro terénního pracovníka vytvořit plán jeho dalšího vzdělávání v oblasti psychologie a zapojení tohoto pracovníka do sebezkušenostního výcviku. Důvodem je častý kontakt s osobami vykazující psychiatrické onemocnění. Další vzdělávání terénního pracovníka by mělo pokrývat oblast drogové problematiky z důvodu stále častějšího kontaktu s osobami bez přístřeší, kteří spadají mezi uživatele drog.

Závěr

V úvodu práce jsem uváděl, že jsem si toto téma zvolil vzhledem k osobním zkušenostem s touto cílovou skupinou, kdy jsem si kromě jiného při kontaktu s těmi lidmi kladl otázku, co způsobuje, že nevyužívají služby, které jsou k dispozici v rámci sociální sítě. Rozhodl jsem tedy podívat se na tyto příčiny podrobně u konkrétních osob bez přístřeší v lokalitě Hradec Králové, kde mám navázané kontakty díky dobrovolnické činnosti, jak s pracovníky služeb pro osoby bez přístřeší, tak se samotnými osobami bez přístřeší. Následně jsem si tedy vytvořil tento cíl.

Zvoleným cílem bakalářské práce bylo popsat vybrané aspekty z problematiky bezdomovectví jako životního stylu a zjistit důvody, které oslovené osoby z cílové skupiny osob bez přístřeší vedou k tomuto dobrovolně zvolenému životnímu stylu. Zjistit, zda z jejich pohledu je možné zvolený životní styl opustit a jaké důvody by tuto změnu u nich iniciovaly. Na základě zjištěných údajů popsat možné klíčové momenty vedoucí k opuštění zvoleného životního stylu.

V rámci teoretické části byly ukotveny důležité pojmy pro danou problematiku. Dále byl prostor věnován charakteristice osob bez přístřeší z pohledu různých odborníků. Dále byly charakterizovány příčiny a důsledky bezdomovectví dle poznatků odborné literatury. Zařazena byla také kapitola o genderových rozdílech v rámci této problematiky. V poslední části byl věnován prostor systému reintegrace osob bez přístřeší. Teoretická část posloužila jako zdroj témat a následně domněnek, které pomohly vytvořit výzkumné otázky.

V rámci empirické části jsem vymezil výzkumnou strategii, metody a techniky výzkumu. Pro výzkumné šetření byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda analýzy a syntézy, výzkumná technika polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný vzorek vytvořilo pět informantů, a to konkrétně čtyři osoby bez přístřeší, které nevyužívají sociálních služeb určených pro tuto cílovou skupinu a jednoho informanta - realizátora terénního pracovníka Domu Matky Terezy v Hradci Králové. V určeném počtu informantů jsou zahrnuti čtyři muži a jedna žena.

Z odpovědí informantů vplynuly konkrétní důvody, které oni sami hodnotí jako to, co je na ulici drží a proč služeb nevyužívají a vedou tedy „dobrovolně“ tento zvolený styl života. Dále se některé důvody objevovaly v odpovědích na doplňující otázky. Obraz o důvodech doplňují také odpovědi pracovníka.

Mezi uváděnými důvody zazněly zejm. narušené vztahy s rodinnými příslušníky - nedostatek opory, vyhrocené sousedské (mezilidské) vztahy, kdy ulice je poté považována za vlastně klidný prostor, špatná předchozí zkušenost s institucemi, „horší nepříjemné“ prostředí než je nyní - např. vězení. Dále z dalších položených otázek vplynuly body, které dle mého názoru dokreslují, že informanti si nejsou vědomi možností, které by mohly využít, což může mít vliv na to, že se život na ulici může jevit jako jediná dostupná varianta. Z výzkumu vplynulo, že informanti nemají přehled o tom, jaké všechny služby mohou využít, vědí zejm. o azylovém domě. To potvrdil i rozhovor s pracovníkem. Na toto má jistě vliv také přítomnost závislostí, která s absencí léčby prohlubuje a snižuje kompetence. Dále se také ukázalo, že když už mají informanti nějakou zkušenost se službou či úřadem, je v nějakém směru negativní - krádež v azylovém domě atd., která může odrazovat od dalších pokusů.

Z pohledu pracovníka - informanta jsou důvody, proč lidé nevyužívají služeb hodně individuální, ale důležitou roli v tom hraje závislost, která se časem prohlubuje a způsobuje úbytek kompetencí, které prohlubují další sociální potíže a ubývá možností, jak vystoupit ven. Dále také hovoří informant - realizátor o určité duševní zranitelnosti osob bez přístřeší, kdy si s sebou nesou nějaká zranění, která nebyla ošetřena. Posledním výrazným bodem, který ze strany informanta – realizátora zazněl, byl důvod stále ještě trvajících odmítání lidí bez domova většinou společností. Domnívám se, že i toto může být bariérou vrátit se zpět do běžného života.

Dále se prokázalo, že i když budou podpořeni pracovníky, kteří je v mnohém provedou a podpoří, pro návrat do běžného života se musí rozhodnout sami. Tedy je důležité vnitřní rozhodnutí konkrétního člověka. Jak se ukázalo v rozhovorech - někteří informanté konstatovali, že vlastně nic nepotřebují, jiní sdělovali, co si myslí, že by jim ze situace pomohla např. zaznělo - práce.

Domnívám se, že výsledky průzkumu mohou být využity v rámci terénní práce sociálního pracovníka azylového Domu Matky Terezy, který v Hradci Králové pracuje s vybranou cílovou skupinou, případně pro vedoucí pracovníky služby. Již na základě výzkumného

šetření byla navržena základní doporučení pro praxi terénního pracovníka v Domě Matky Terezy. Jako důležité vnímám zejména samotné rozšíření počtu terénních pracovníků, kterých je dle mého názoru v Hradci Králové nedostatečný počet. Dále se v této oblasti více naučit zapojit do činností dobrovolníky a využít tak, jiného typu kontaktu, který tato forma pomoci může nabídnout. Dále vidím velkou potřebu věnovat více času a financí a vzdělání pro terénní pracovníky v odborných tématech - zejm. v problematice závislostí a duševních onemocnění, která jsou velmi obvyklým fenoménem této cílové skupiny. Jako důležité vnímám také zachycení momentu, kdy se tito lidé odhodlají pro změnu a podpořit je v ní, přičemž je pro takové zachycení okamžiku motivace nutný pravidelný kontakt a vybudovaná důvěra. To je jistě úkolem zejména odborných terénních pracovníků, ale často v něm mohou hrát roli i dobrovolníci.

Jako slabou stránku systému reintegrace konkrétně v Hradci Králové vnímám nedostatek některých typů služeb např. azylového domu pro ženy a dále navazujících služeb na azylové domy jako je chráněné bydlení, podpora pro samostatné bydlení. Obecně se domnívám, že je sociální bydlení je slabou stránkou sociálního systému v ČR.

Další témata, která ve mě budí zájem ke zkoumání by mohla být situace stále vzrůstajícího počtu mladé generace osob bez přístřeší a jejich reintegrace.

Seznam literatury

1. ADLER, Alfred. *Porozumění životu: úvod do individuální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Aurora, 1999, 158 s. ISBN 80-859-7476-2.
2. *Adresář sociálních služeb*. Edice Radnice č. 21, 1. vydání, Hradec Králové: 2014 ISBN 978-80-87637-11-1
3. *Adresář sociálních služeb*. Edice Radnice č. 16, 1. vydání, Hradec Králové: 2013 ISBN 6-03-87637-80-978
4. FITZPATRICK, Suzanne, Peter KEMP a Susanne KLINKER. *Bezdomovství: přehled výsledků výzkumů z Velké Británie*. Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2004, 96 s. ISBN 80-866-2515-X.
5. HENDEL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha Karolinum, 1999, 279 s. ISBN 80-246-0030-7
6. HIML, Pavel. *Zrození vagabunda: neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007, 371 s., [20] l. obr. příl. Každodenní život, sv. 38. ISBN 978-807-2039-173.
7. HURWITZ, Eugene a Sue HURWITZ. *Coping with homelessness*. New York: Rosen, 1997, v, 116 p. ISBN 08-239-2072-0.
8. CHADIMA, Martin. *Charitativní péče - dějiny a současnost: pracovní texty pro studenty Katedry náboženské výchovy a charitativní práce*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 160 s. ISBN 978-807-0416-327.
9. JANEBOVÁ, Radka. *Sociální problémy z aspektu gender*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, 106 s. Texty k sociální práci. ISBN 80-704-1512-6.
10. MATOUŠEK, Oldřich.a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-736-7002-X.

11. MATOUŠEK, Oldřich.a kol. *Sociální služby*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 184 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
12. MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-802-6200-901.
13. MPSV ČSR. *Péče o společensky nepřizpůsobivé občany (metodická pomůcka pro pracovníky národních výborů – praktická část)*. Vyd. 1. Praha: Vydalo organizační a tiskové oddělení MPSV ČSR, 1974, 175 s. ISBN neuvedeno
14. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
15. NOVOSAD, Libor. *Základy speciálního poradenství: struktura a formy poradenské pomoci lidem se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 159 s. ISBN 80-717-8197-5.
16. PAVELKOVÁ, Jaroslava. *Problematika lidí v nouzi*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007, 124 s. ISBN 978-80-7290-338-2.
17. PEJGER, J. *Možnosti sociálního začleňování osob společensky nepřizpůsobených bezdomovců*. Brno: 2006. Interní dokument oddělení sociální prevence a pomoci MMB s. 8
18. PRŮDKOVÁ, T. NOVOTNÝ, P. *Bezdomovectví*. Triton: Praha, 2008, vyd. 1, s. 93. ISBN 978-80-7387-100-0.
19. ŠTĚCHOVÁ, Markéta a Marina LUPTÁKOVÁ. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie: závěrečná zpráva*. Vyd. 1. Editor Bedřiška Kopoldová. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 111 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-694.

20. ŠVARÍČEK, R. ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál: Praha, 2007, vyd. 1, s. 377. ISBN 978-80-7367-313-0.
21. TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 439 s. ISBN 978-807-3676-803.
22. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999, 444 s. ISBN 80-717-8214-9.
23. VARGA, L., *Bezdomovství z hlediska kvantifikovatelnosti získaných dat*. In: Sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS. Praha 2005, s. 100-104.
24. VIZINOVÁ, Daniela a Marek PREISS. *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 158 s. ISBN 80-717-8284-X.
25. *Zdravotní stav bezdomovců v ČR a jeho determinanty I. Zdravotní politika a ekonomika*. Kostelec nad Černými lesy, sborník č. 7/2004 ISSN 1213-8096.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Tabulka operacionalizace

Tabulka 2: Transformační tabulka

Tabulka 3: Kódující tabulka s charakteristikami informantů - realizátorů

Tabulka 4: Kódující tabulka s charakteristikami informantů osob bez přístřeší

Přílohy

Příloha A – Seznam sociálních služeb poskytovaných na území Hradce Králové určené osobám bez přístřeší.

Příloha B – Přepis rozhovoru s IO4

Příloha C - Přepis rozhovoru s IR1

Příloha A – Sociální služby poskytované na území Hradce Králové, které mohou využít osoby bez přístřeší.

Občanské poradenské středisko, o.p.s.

V rámci odborného sociálního poradenství poskytuje bezplatnou pomoc lidem v náročných životních situacích. Jedná se o poradenství především v oblastech dluhové a rodinné problematiky, pracovně-právních vztazích, oblasti bydlení, sociálních dávek, trestním právu a dalších problémových oblastech. Poradenství je poskytováno ambulantní i terénní formou, uživatel služby může využít buď osobní, telefonickou či e-mailovou konzultaci nebo požádat o konzultaci v jeho přirozeném prostředí. Adresář sociálních služeb (2014).

Poradna pro lidi v tísní

Poradna pro lidi v tísní (dále jen PLT) poskytuje odborné sociální poradenství lidem v nepříznivé sociální situaci, kterou nejsou schopni řešit vlastními silami či s pomocí svých blízkých, jsou obětí trestných činů, v akutní či dlouhodobé krizové situaci, v hrozící nebo nastalé platební neschopnosti (insolvenci), nebo jsou chováním osob v platební neschopnosti ohroženi. Adresář sociálních služeb (2014).

Sociální kurátor

Osobami společensky znevýhodněnými se v Hradci králové zabývají také sociální kurátoři, sídlící v odboru sociálních věcí na Magistrátu města. Jejich konkrétní pomoc směřuje propuštěným z výkonu trestu, nebo propuštěným z ústavní péče po dosažení zletilosti, osobám závislým na návykových látkách, osobám bez přístřeší. Poskytují poradenství spojené s úřadem práce, zdravotním pojištěním, dávkami sociální péče.

Azylový dům pro matky s dětmi

Azylový dům pro matky s dětmi (dále jen DMD) pomáhá lidem, kteří se nachází v těžké životní situaci spojené se ztrátou bydlení, kterou nejsou schopni sami řešit. Služby jsou poskytovány zletilým matkám (otcům) nebo osobám, které mají svěřené dítě do vlastní péče. Poskytuje jim dočasné ubytování, poradenství a podporuje je v získání dovedností důležitých pro běžný život. V bezpečném prostředí azylového domu poskytují pracovnice DMD takové služby, které vedou klienty k návratu do běžného života, nebo jiné odpovídající služby. Výroční zpráva Oblastní charity Hradec Králové (2013). Služba je poskytována nepřetržitě 7 dní v týdnu vč. svátků a víkendů zletilým matkám (otcům) nebo

osobám, které mají svěřené dítě do vlastní péče, zletilým těhotným - ženám, samotným zletilým ženám v rámci kapacity 4 lůžek. Poskytuje ubytování, materiální pomoc v nouzi (potravinovou pomoc, základní ošacení), podmínky pro přípravu stravy, sociálně právní poradenství, krizovou intervenci, aktivizační kluby, pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktů s rodinou a zprostředkování návazných služeb. Adresář sociálních služeb (2014).

Dům Matky Terezy. Středisko sociálních služeb pro osoby bez přístřeší.

Dům Matky Terezy (dále jen DMT) pomáhá mužům a ženám starším 18 let, kteří jsou bez přístřeší a sociálního zázemí. Pomáhá těmto lidem zmírňovat krizovou životní situaci, minimalizovat zdravotní a sociální rizika spojená s jejich způsobem života, podporuje je při hledání řešení směřujícího k sociálnímu začlenění. S ohledem na dodržování lidských práv a možností se svobodně rozhodnout, podporuje klienty prostřednictvím sociálních služeb Nízkoprahové denní centrum, Noclehárna, Azylový dům a Sociální rehabilitace, a důstojně a individuálním způsobem pomáhá při řešení jejich potřeb a situací. Sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách v DMT usilují o návrat klientů k běžnému způsobu života, o získání, nebo rozvoj dovedností při péči o sebe, zvýšení sebevědomí a samostatnosti při zařizování běžných záležitostí. Výroční zpráva Oblastní charity Hradec Králové (2013).

Nízkoprahové denní centrum

Je součástí Domu matky Terezy. Nabízí podmínky pro osobní hygienu, příp. pomoc při osobní hygieně, podmínky pro přípravu stravy. V případě nouze poskytují pracovníci dle pravidel potravinovou pomoc, pomoc s ošacením příp. obuví. Dále nabízí za poplatek možnost vyprání a vysušení oděvů nebo vyhotovení fotografie na osobní doklady, zdarma zapůjčení nádobí. V opodstatněných případech poskytnutí úvěrové jízdenky. Sociální pracovníci poskytují zájemcům poradenství související s prosazováním a uplatňováním práv a oprávněných zájmů a pomoc a podporu při obstarávání osobních záležitostí. Součástí činností Denního centra je terénní sociální práce, v rámci které terénní sociální pracovník vyhledává osoby bez přístřeší žijící v různých lokalitách. Motivuje je k přijetí pomoci, k řešení své situace a návratu do běžného života. Denní centrum, včetně terénní sociální práce, slouží ženám a mužům bez přístřeší starším 18 let, kteří se zdržují v Hradci Králové a okolí. Výroční zpráva Oblastní charity Hradec Králové (2013). Součástí Nízkoprahového denního centra je i Sociální šatník. Bezplatná pomoc lidem v náročných životních situacích. Sociální šatník je místem kontaktu s lidmi, kteří potřebují hmotnou

výpomoc ve formě oblečení, obuvi, potřeb pro děti a potřeb do domácnosti. Využívají ji hlavně matky početných rodin, lidé bez domova, lidé pobírajícími dávky hmotné nouze a senioři. Sociální šatník je průběžně doplňován. Díky darům veřejnosti je zajištěn přísun běžného a hlavně teplého zimního ošacení, po kterém je každoročně velká poptávka. Oblečení se třídí a připravuje k dalšímu upotřebení. Výdej a příjem ošacení se uskutečňuje vždy v úterý a ve čtvrtek v odpoledních hodinách. Ošacení je vydáváno za symbolický příspěvek dle navržených cen. Bezplatně je možné věci odebrat na základě poukázky na bezplatný odběr, vydané sociálními pracovníky OCH HK, popřípadě další neziskovou organizací či pracovníky sociálního odboru města. Sociální šatník zásobuje klienty z Domu Matky Terezy, střediska sociálních služeb pro lidi bez domova. Ošacení si mohou vybrat i ostatní osoby, které je potřebují a za tímto účelem do šatníku přicházejí. V rámci terénní sociální služby má vyčleněno ošacení i terénní pracovník z Domu Matky Terezy pro osoby bez přístřeší v terénu. Výroční zpráva Oblastní charity Hradec Králové (2013).

Noclehárna

nabízí možnost přenocování. Za úhradu 40 Kč za jednu noc mohou zájemci v teple a bezpečí přečkat noc a využít i podmínky pro osobní hygienu. Mohou využít nabídky sociálního poradenství, která se týká prosazování a uplatňování práv a oprávněných zájmů klientů a využití pomoci a podpory při obstarávání osobních záležitostí. V rámci fakultativních činností je možné vyprání prádla v pračce, sušení prádla v sušičce, zapůjčení nádobí, zhotovení fotografií na osobní doklady. V opodstatněných případech lze poskytnout úvěrovou jízdenku nebo potravinovou pomoc. Noclehárna je určena mužům a ženám starším 18 let, zdržujících se v Hradci Králové a okolí. Kapacita v DMT je 10 lůžek pro ženy a 30 lůžek pro muže. V zimním období je rozšířena o 18 lůžek pro muže v prostorách Zimní noclehárny ve veřejné části letiště, a to za 20 Kč za jednu. Výroční zpráva Oblastní charity Hradec Králové (2013).

Terénní sociální práce

je poskytována v rámci Domu Matky Terezy. Terénní pracovník má za úkol monitorovat a vyhledávat kontakty, které se vlivem nepříznivé situace ocitly bez přístřeší. Může jim poskytnout bezplatné poradenství, zajistit ošacení ze sociálního šatníku, nebo provázet při

Sociální rehabilitace

Tato služba je poskytována v Domě Matky Terezy mužům i ženám bez přístřeší, bez sociálního zázemí, ohrožené sociálním vyloučením, kteří pobývají v Hradci Králové. Pomáhá jim v dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti, rozvojem jejich schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem činností potřebných pro samostatný život. Tím se zvyšuje pravděpodobnost návratu člověka bez domova do běžného života v přirozeném prostředí. Klienti mají možnost se naučit základy v oblasti moderních komunikačních technologií, řešit dluhovou problematiku a hospodaření. Dále mají možnost prodávat časopis Nový Prostor, zapojit se do aktivit v kuchyni, nebo v Kreativní dílně. Sociální rehabilitace je poskytována zdarma. Sociální rehabilitace je vhodná pro lidi starší 18 let, kteří mají zájem pracovat na pozitivní změně svého životního stylu a nejsou schopni svoji situaci řešit vlastními silami. Kapacita Sociální rehabilitace je maximálně 30 lidí na den, tato sociální služba je poskytována zdarma. Výroční zpráva Oblastní charity Hradec Králové (2013).

Příloha B – Přepis rozhovoru s IO4

Tazatel - ot. 1.: Máte představu, jaké sociální služby jsou pro Vás určeny? Pokud ano, jaké to jsou?

IO4: Tak tohle je teda zajímavá otázka tohle teda. Jsem nad tím nikdy nepřemýšlel. To je opravdu zajímavý. Těžko říct, nevím.

Tazatel: třeba jste nikdy neuvažoval nikdy nad tím.

IO4: Vopravdu, tohle já nad tím neuvažoval

Tazatel - ot. 2.: Jakých služeb jste v minulosti využila/l.

IO4: Tak to vim. Byl sem na pracáku.

Tazatel - ot. 3.: Věděl(a) byste, jak se zachovat, když ztratíte doklady a budete si chtít nechat vystavit nové?

IO4: Tak si zajdu na Magistrát, abych si ho nechal udělat.

Tazatel - ot. 4.: Máte nějaké negativní zkušenosti s institucemi?

IO4: No na pracáku mě pořád posílali na místa, který byli už dávno obsazený, tak sem tam přestal chodit. A oni mě vyškrtli, takže jsem nedostal ani dávky.

Tazatel - ot. 5.: Proč žijete právě tady? Proč, když je tady azylák, proč jste právě tady?

IO4: nevím no prostě. No to právě já znám jednoho co semnou kdysi dělal a ten tam bydlel a to se mi prostě nelíbilo. Takže je pro mě odstrašující příklad.

Tazatel: na začátku musel být nějaký důvod, proč jste se tu ocitl. Mě zajímá právě ten důvod.

IO4: Tak jako neshody doma, pak už mě máma nepustila domu, tak sem šel z domu no.

Tazatel: Takže to byly vlastně vyhrocený vztahy, co to zapříčinily a od té doby se ocitl tady. Co já si teda pamatuju, jak vy jste tady vůbec dlouho?

IO4: od roku 2011, před tím jsem byl támhle v tý plechárně.

Tazatel: Takže to už může bejt dohromady takových 8? To už je docela dlouho.

Tazatel - ot. 6.: Uvažovala(l) jste někdy o tom, že byste šla(šel) jinam?

IO4: No takhle bez práce...je to těžký takhle no

Tazatel: A co vlastně je tím hlavním blokátorem pro to, abyste to změnil?

IO4: Je to hlavně tou situací na těch úřadech tady. Protože já když sem byl tady na tom pracáku tady jo, tak najednou ženská mě posílal na místa, který vždycky byly už obsazený. Nedala si to vysvětlit. Kolikrát ji tam volali, proč posílá lidi. No já to tady mám v počítači, tak musím.

Tazatel: Jasně, takže tady se mi nabízí otázka „kdyby se našla nějaká práce, která by byla vhodná pro Vás, tak by bylo reálný změnit tuto Vaši situaci?

IO4: Bez problému. Určitě, bez problému.

Tazatel: Takže hlavním problémem je ta práce. Jasný, s prací přicházejí peníze, že byste si zařídil bydlení a tak dále. Ale... za tu dobu. Je to tak že jste nad tím úřadem práce.. napadá mě, že 8sm let je dlouhá doba. Když Vás někdo pořád posílá na místa, která jsou obsazená, jestli jste nezanevřel na tu instituci? Že jste si řekl a dost! A už nad tím zlomíte hůl a řeknete si, tenhle zdroj vypínám.

IO4: Je to přesně tak. Úplně, Úplně

Tazatel: Takže nakonec to je odpověď na tu mojí původní otázku, že jste vlastně zanevřel na tu instituci.

Tazatel - ot. 7.: Jak si obstaráváte jídlo a šaty? Z čeho žijete, obstaráváte si finance sběrem kovu třeba?

IO4: Kovu ne, kovu ne. Já sbírám papír. Je to lepší. Člověk má i strach, hodně se o tom mluví

Tazatel: Takže se i vyhýbáte trestný činnosti a tak. Jasně.

Tazatel - ot. 8.: Jak trávíte den?

IO4: No jak kdy. Třeba já mám období co 14 dní v jednom kuse každej den od rána chodím. Já vstávám hodně brzo. Někdy ve 4, někdy v 5. Prostě vstanu a du. zazvoní budík

a du. Do těch osmi hodin chodím. Já přijdu domu, přichystám si na vaření vodu to trvá tak 2 hodinky, nechám proběhnout kočky. Pak letím třeba nakoupit.

Tazatel: A to je třeba tak asi poledne ne? A pak?

IO4: No já chodím třeba do Hradecký pekárny nakupovat pečivo, tak to trvá tak do toho města tak ty dvě hodinky. Někdy jdu za kamarádem ještě.

Tazatel - ot. 9.: Co Vám nejvíce komplikuje život?

IO4: no největší strašák je právě to, že bych měl něco ztratit.

Tazatel – ot.10.: Co si myslíte, že by Vám mohlo pomoci?

IO4: No ta práce určitě.

Příloha B – Přepis rozhovoru s IR1

Tazatel – ot.1.: Jaká je orientace osob bez přístřeší nabídce sociálních služeb v Hradci Králové?

IR1: Jako doklady to jako hodně ztrácej, to jo. To já sem schopnej jim to vyřešit přeze mě, ale jinak oni toho moc sami nepořešej. Nevěděj prostě no.

Tazatel – ot.2.: Co způsobuje, že někteří z této cílové skupiny nevyhledávají pomoc?

IR1: No ty lidi už maj takovej ten iracionální postoj, že nic nechtěj, já nikam nepudu, od nikoho nic nepotřebuju, voni mě to ty doktoři vždycky posrali jo, nebo maj strach prostě.

Tazatel: To je právě ono, mě zajímaj ty lidi, co nevyhledávaj služby a zajímá mě právě, co je podle tebe u nich tím důvodem?

IR1: Hele vono záleží asi od typu tý osobnosti, ale taky to pro mě je taková záhada tohleto. Protože u některých to je jasný, že je to, že buďto sou na fetu, grogy, pervitin, tak tam je to v podstatě jasný tohleto. Ty nechtěj, ty maj tu stíhu. Tu psychózu, takže jako musej bejt i někde zalezlý v nějaký tmě někde daleko od těch lidí. A voni taky potřebujou bejt bokem někde, protože si to vařej a jako ty si to chtěj dělat tak nějak po svým a maj to v těch hlavách.. prostě sou mimo realitu. Ale to je jinej typ skupin. Ty bezdomovci, který my nějak jezdíme, tak to sou většinou nějak lidi, který když v nějakejch závislostech jedou tak to je alkohol. No a tam mám pocit někdy, že vono to tam se ti měni ta osobnost tak zvláště, slábnou ti určitý schopnosti, a já už to znám i od sebe, když sem měl takový období sám, kdy sem nějak víc pil. Tak já už tomu nějak ani moc nevěřil, že to jde přestat, Rozumíš. Von ti ten alkohol tvrdí, že to nejde přestat. A že vlastně ty musíš přijmout jeho diktát a udělat všechno pro to aby si mohl zůstat s nim. To znamená, že jako ty nemůžeš spoustu věcí zařizovat už pak. A jít někam a řešit si, protože musíš si to ráno koupit. A tak jednomu říkám, já Vám zařídím rodnej list, ale musíte přijít za mnou na azyl a sehnat si to kilo. Myslíš si, že přišel? Ani náhodou.

Tazatel: takže ta potřeba toho dokladu není ani taková, aby pro to něco udělali.

IR1: ne nestojí mu to za to. A ještě mi řekl: „ my sme tak líný pane“. Jako já se tomu nedivím tím chlastem jo? Po chlastu seš línej. Je ti blbě, všichni tě serou, jseš nastavenej proti, furt bojuješ, furt proti, takže to je strašně zvláštní tohle, ale to sou alkoholici prostě. Ale třeba tam na tom poli jak tam chodíš, tak ta paní tam to je poloblázen. Ona má

harmonii, důchod, má ztracený doklady už takovou domu ji říkám, ať za mnou přijde. Tak to je porucha osobnosti tohle. Ta pani je poloblázen. Ten pán tam ten nekouří, nepije, je sympaták a nic nechce. Já ho pokaždý přesvědčuju, půjdem na úřad práce. A on já vám pak řeknu a už vidím jak mě odhání a abych to hlavně už moc neopakoval. Tam je ten problém někde v tý vztahový rovině. Nějaký vztahový zranění. Protože na to abys vydržel, tak musíš bejt paličatej, jak svině rozumíš. Protože já když sem nasranej, tak mě to trvá chvíli, ale pak mě to přejde, ale tohle trvá roky jo. Ten vzdor jo? Je to křivda, kterou on si vzal jako zbraň. A teď já si to udělám, jak já chci a ať ona se z toho třeba jo? Kdoví, jestli on ji tím trochu taky nevydírá jo? Nevim no.

Tazatel – ot.3.: Co může pomoci těmto lidem, při návratu do společnosti.

IR1: Někdy to může bejt třeba odstrašující příklad. Jeden můj známej někdy v osmdesátech letech byl alkoholik a do toho jeli prášky a všechny takovýhle věci Solutan a takovýhle a dostal se do Želivy (dříve protialkoholní léčebna)...a vono je to daný tou osobností si myslim zas. On byl taky takovej paličatej. A voni mu tam ukázali ty dědouše, co už maj těžkou demenci a serou si do kalhot a řekli mu pane XY, teď jste jenom už v řadě tady v týhleť místnosti a pro něj to byl takovej šok, že jemu to stačilo. To bylo zajímavý. A von se vrátil a dneska jezdí na Trutnov a takovýhle festáky a on si to tam užívá s kafem a s Kofolou. To je obdivuhodný. Za další je to možná to, že se styděj. Je to možná trochu tak, jak říkala ta holčina ta dcera Petra Spálenýho, která dělala tenkrát v Reflexu ten článek, že se oblíkla za bezdomovkyni, začla žrát z popelnic a začala spát venku a ona první, co zjistila, že je na tom to nejtěžší...ty pohledy lidí. To bylo pro ni nejvíc jakoby frustrující na celý tý její situaci. To říkala, že to nedala. To ti možná vodpoví, proč voni seděj někde izolovaně schovaný a teprve když seš navátej, tak ti to je uplně prdele a exhibuješ někde jak král.